

**TARIM İŞLETMELERİNİN ÖRGÜTLENME
DURUMU VE BUNA ETKİ EDEN
FAKTÖRLERİN BELİRLENMESİ:
ERZURUM İLİ ÖRNEĞİ**

Mehmet Muhammed SARI

**Yüksek Lisans Tezi
Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı
Tarım İŞletmeciliği Bilim Dalı
Doç. Dr. Murat KÜLEKÇİ
2016**

Her hakkı saklıdır

**ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TARIM İŞLETMELERİNİN ÖRGÜTLENME DURUMU VE BUNA
ETKİ EDEN FAKTÖRLERİN BELİRLENMESİ: ERZURUM İLİ
ÖRNEĞİ**

Mehmet Muhammed SARI

**TARIM EKONOMİSİ ANABİLİM DALI
Tarım İşletmeciliği Bilim Dalı**

**ERZURUM
2016**

Her Hakkı Saklıdır

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
Fen Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

TEZ ONAY FORMU

Tarım İşletmelerinin Örgütlenme Durumu ve Buna Etki Eden Faktörlerin Belirlenmesi: Erzurum İli
Örneği

Doç.Dr. Murat KÜLEKÇİ danışmanlığında, Mehmet Muhammed SARI tarafından hazırlanan bu çalışma, 27/06/2016 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı Tarım İşletmeciliği Bilim Dalı'nda yüksek lisans tezi olarak **oybirliği / oy çokluğu (.../...)** ile kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Kenan PEKER

Üye : Prof.Dr. Abdalbaki BİLGİÇ

Üye : Doç. Dr. Murat KÜLEKÇİ

İmza :

İmza :

İmza :

Yukarıdaki sonuç;

Enstitü Yönetim Kurulu'nun 30.06/2016 tarih ve 27/.../33..... nolu kararı ile onaylanmıştır.

Prof. Dr. Ertan YILDIRIM
Enstitü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaklardan yapılan bildiriş, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak olarak kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

TARIM İŞLETMELERİNİN ÖRGÜTLENME DURUMU VE BUNA ETKİ EDEN FAKTÖRLERİN BELİRLENMESİ: ERZURUM İLİ ÖRNEĞİ

Mehmet Muhammet SARI

Atatürk Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı
Tarım İşletmeciliği Bilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Murat KÜLEKÇİ

Bu çalışmada, Erzurum İli tarım işletmelerinin tarımsal örgütlenme durumunun ve buna etki eden faktörlerin ortaya konması amaçlanmıştır. Bu amaçla Aziziye, Aşkale, Çat, Horasan ve İspir ilçelerinde bulunan toplam 15 köyde oransal örnekleme yöntemine göre bulunan 139 işletmeci ile anket yapılmıştır.

İncelenen işletmelerde tarımsal örgütlenmeye etki eden faktörleri belirlerken sıralı probit ve sıralı logit olmak üzere iki ayrı model kurulmuş ve her iki modele göre tarımsal örgütlenmeye etki eden faktörler belirlenmiştir. Kurulan modellerde bağımsız değişkenler; ilçeye uzaklık, ile uzaklık, işletmecinin eğitim durumu, aile nüfusu, ilçeye gidiş sıklığı, ile gidiş sıklığı, internet kullanımı, tarımsal desteklerden yararlanma durumu, tarım dışı gelir, tarımsal gelir, hayvan varlığı, tecrübe, gazete okuma durumu olarak sıralanmaktadır. Elde edilen sonuçlara göre modeller karşılaştırılmış, en uygun modelin sıralı logit model olduğu görülmüştür. Çalışmanın sonuçları bu modele göre değerlendirilmiştir. Buna göre incelenen işletmelerde ile uzaklık, işletmecinin eğitim seviyesi, tarımsal desteklerden yararlanma, hayvan varlığı, işletmecinin tecrübesi ve gazete okuma oranı arttıkça tarımsal örgütlere üye olma oranının arttığı belirlenmiştir.

Şehir merkezine uzak yerlerde kooperatif ve birlikler kurulmasının teşvik edilmesi, tarımla uğraşan kişilere bilgi ve beceri artırıcı eğitimlerin verilmesi, tarımsal desteklerin tarımsal örgütler vasıtasıyla dağıtılması ve artırılması, ticari karakterde işletmelerin kurulması gibi alınacak tedbirlerle tarımsal örgütlenme oranının artacağı düşünülmektedir.

2016, 58 sayfa

Anahtar Kelimeler: tarımsal örgütlenme, sıralı logit, sıralı probit, Erzurum.

ABSTRACT

Master Thesis

SITUATION OF FARMERS' COOPERATION AND DETERMINATION OF FACTORS AFFECTING COOPERATION: CASE STUDY OF ERZURUM PROVINCE

Mehmet Muhammed SARI

Atatürk University
Graduate School of Agriculture Faculty
Department of Agricultural Economics
Agribusiness Department

Supervisor: Assoc. Prof. Murat KÜLEKÇİ

In this study, we aimed at investigating agricultural cooperation among farms and revealing the factors affecting cooperation in Erzurum province. 139 farmers in 15 villages were surveyed through Proportional Sampling Method, covering Aziziye, Aşkale, Çat, Horasan and İspir districts.

Ordered probit and ordered logit models were used to determine influences of factors that affect agricultural cooperation for both models. Independent variables in the models are selected as distance to district, distance to province, education level of farmers, family size, frequency of visit to district, frequency of visit to province, internet use, utilizing agricultural supports, non-agricultural income, agricultural income, animal asset, experience and newspaper reading situation. Based on the analyzed results and the most appropriate model that fits the data best is ordered logit. Thus, evaluation of the study was done according to the ordered logit model. As a result, as distance to province, education level, utilization of supports, animal asset, experience and newspaper reading rates increase, tendency of being a member of cooperation rises.

As for conclusion, promoting to found cooperatives and unions in far places from province, providing trainings and extension services to farmers, distributing agricultural supports through cooperatives and unions, encouraging farms to be more commercial units are thought to be important to increase the willingness of cooperative and union membership among farmers.

2016, 58 pages

Keywords: Agricultural cooperation, ordered logit, ordered probit, Erzurum.

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmanın araştırma konusunun belirlenmesi, yürütülmesi aőamasında bana yol gösteren ve benden yardımlarını esirgemeyen danıőmanım Sayın Doç. Dr. Murat KÜLEKÇİ'ye

Çalıőmalarım esnasında gerekli yardımını ve yakın ilgiyi esirgemeyen başta Sayın Prof. Dr. Abdalbaki BİLGİ olmak üzere diğer bölüm hocalarıma,

Anket alıőması ve veri giriőı sırasında yardımcı olan Makbule ÇETİNKAYA, Osman Celil KELEŐ ve Osman Damba TAHİDU'ya, ev arkadaşlarım Fatih KORKMAZ ve Ekrem SULUKAN'a,

Maddi ve manevi yardımlarını esirgemeyen ve her zaman yanımda olduklarını hissettiğim babam Naci SARI ve annem Hatice SARI başta olmak üzere tüm aileme ve bu süreçte sürekli yanımda olan ve benden desteğini esirgemeyen arkadaşım Alina FİKANYUK'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Mehmet Muhammed SARI

Haziran, 2016

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
SİMGELER ve KISALTMALAR DİZİNİ	v
ÇİZELGELER DİZİNİ	vi
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Çalışmanın Amacı	2
1.2. Tarımsal Örgütlenmenin Önemi ve Doğuşu	3
1.3. Dünyada ve Türkiye’de Tarımsal Örgütlenme.....	4
1.4. Türkiye Tarımında Örgütlenme Yapısı	5
2. KAYNAK ÖZETLERİ	7
3. MATERYAL ve YÖNTEM.....	15
3.1. Materyal.....	15
3.2. Yöntem	15
3.2.1. Örnek hacminin belirlenmesi	15
3.2.2. Veri analiz yöntemi	16
4. ARAŞTIRMA BULGULARI	20
4.1. Araştırma Bölgesinin Sosyo-Ekonomik Yapısı	20
4.2. Kooperatif Üyelerinin Kooperatifler ile İlgili Görüşleri	25
4.3. Birlik Üyelerinin Birlikler ile İlgili Görüşleri	31
4.4. Tarımsal Örgütlenmeye Etki Eden Faktörlerin Belirlenmesi.....	35
5. SONUÇ ve ÖNERİLER.....	41
KAYNAKLAR	45
EKLER.....	48
EK 1.....	48
ÖZGEÇMİŞ	59

SİMGELER ve KISALTMALAR DİZİNİ

BBHB	: Büyükbaş hayvan birimi
EİB	: Erkek iş birimi
KİA	: Kitle iletişim araçları
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
VİF	: Varyans şişirme faktörü

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 1.1. Türkiye’de tarımsal örgüt birimleri	6
Çizelge 4.1. İşletmelerde yaş ve cinsiyete göre ortalama nüfus ve aile işgücü	20
Çizelge 4.2. İşletmelerde aile bireylerinin eğitim durumu	21
Çizelge 4.3. KİA kullanım durumu (%).....	22
Çizelge 4.4. İlçe ve il merkezine gidiş sıklığı	22
Çizelge 4.5. Üye olunan kooperatif ve birlikler.....	23
Çizelge 4.6. İşletmelerin arazi büyüklüğü	24
Çizelge 4.7. İşletmelerin büyükbaş hayvan varlığı	24
Çizelge 4.8. İşletmelerin küçükbaş hayvan varlığı	25
Çizelge 4.9. Kooperatif yönetimi ile ilgili sorular	26
Çizelge 4.10. Kooperatiflerin pazarlama fonksiyonu ile ilgili sorular.....	27
Çizelge 4.11. Kooperatiflerde yayım ile ilgili sorular	28
Çizelge 4.12. Kooperatiflerde girdi temini ile ilgili sorular.....	29
Çizelge 4.13. Kooperatiflerde kredi temini ile ilgili sorular	30
Çizelge 4.14. Kooperatiflerde başarı faktörleri ile ilgili sorular	30
Çizelge 4.15. Birlik yönetimi ile ilgili sorular	31
Çizelge 4.16. Birliklerde pazarlama ile ilgili sorular	32
Çizelge 4.17. Birliklerde yayım ile ilgili sorular	33
Çizelge 4.18. Birliklerde girdi temini ile ilgili sorular.....	34
Çizelge 4.20. Birliklerde başarı faktörleri ile ilgili sorular	34
Çizelge 4.21. Bağımlı değişken dağılımı	35
Çizelge 4.22. İncelenen işletmelere ait tanımlayıcı istatistik özetleri.....	36
Çizelge 4.23. Sıralı probit ve sıralı logit modelleri.....	37
Çizelge 4.24. Sıralı logit modelinde örgütlenmeye etkili faktörlerin marjinal etkileri.....	40

1. GİRİŞ

Hızlı sanayileşmeyle birlikte ekonomide sağlanan gelişmelere rağmen Türkiye’de tarım halen önemini korumaktadır. Toplam nüfusun %19,32’si (5154 bin kişi) tarımla uğraşmakta, gayrisafi milli hasılanın %8’i tarımdan elde edilmektedir (TÜİK 2016). Tarımın ülke ekonomisine yaptığı katkının yanı sıra zorunlu gıda maddeleri ve sanayi için gerekli hammaddeleri üretmesi, nüfusun büyük bir bölümünü istihdam etmesi stratejik önemini ortaya koymaktadır.

Sektörde yaşanan gelişmeler üretici ve tüketicileri doğrudan etkilemektedir. Gıda güvencesi gibi yeri doldurulamaz rolünün yanı sıra tarım, kırsal alanda sağladığı istihdam ve yarattığı gelir ile köyden kente göçü engelleyici etki yapmaktadır. Ayrıca tarım sektörü, diğer sektörlerle göre daha az gelir getirmesi, buna karşın daha büyük bir stratejik öneme sahip olması nedeniyle bu sektörün desteklenmesi gerekli görülmektedir (Topcu 2008). Bu ekonomik ve sosyal etkileri göz önünde bulundurularak geçmişten beri tarım tüm ülkelerde desteklenir hale gelmiştir. Ülkelerin tarımı destekleme felsefesi altında yatan haklı sebepler, özellikle gelişmekte olan ülkelerde küçük aile işletmelerinden oluşan tarım işletmelerinin aleyhine olan bazı koşulların da oluşmasına sebep olmuştur. Özellikle doğrudan yapılan devlet desteğini, işletmesini geliştirme ve gelirini artırma amacıyla değerlendiremeyen çoğu küçük işletme, rekabet edemeyen, yok olmaya mahkum işletmeler haline dönüşmüştür. Ancak, sosyal ve ekonomik faktörler göz önüne alındığında, küçük tarım işletmeleri de desteklenmeli ve üretimlerine devam etmeleri sağlanmalıdır (Şahin vd 2001). Bu desteklerin etkili olanı dolaylı olarak yapılan destekler olup, yapısal sorunlar başta olmak üzere tarımsal üretimin önündeki sorunların giderilmesine yönelik desteklerdir.

Türkiye’de tarım sektörünün önündeki en büyük yapısal sorunlarından birisi, tarım işletmelerinin genellikle küçük ölçekli işletmeler olması ve rekabetten uzak olarak, pazar için üretimden ziyade kendi tüketimini karşılayan işletmelerden oluşmasıdır. Küçük ölçekli işletmelerin gelişmesi ve nihayetinde kârlılığını artırmak için örgütlenme büyük önem arz etmektedir. Böylece örgütlenme sağlanarak işletmelerin girdilerini

uygun miktar ve kalitede sağlaması, elde ettiği ürünü ise değerinde pazarlaması mümkün olabilmektedir. Valentinov (2005)'a göre, küçük ölçekli tarım işletmeleri, tarımsal örgütler aracılığıyla; pazarlama, satın alma ve pazarlık gücünü artırebilmektedirler. Bu nedenle, tarımsal örgütler desteklenerek ve teşvik edilerek yaygınlaştırılmalıdır. Böylece, tamamına yakını küçük işletme olarak değerlendirilen işletmeler daha kârlı, daha üretken ve daha verimli hale getirilebilir.

Türkiye’de tarım sektörü örgütlenmesi nicelik olarak yeterli düzeyde olmasına rağmen nitelik olarak bu örgütlerin büyük bir kısmının yeterli düzeyde olmaması, tarımsal örgütlenmenin en belirgin sorunlarından birisi olmuştur.

1.1. Çalışmanın Amacı

Araştırmanın amacı, Erzurum ilindeki tarım işletmelerinin tarımsal amaçlı örgütlere üyelik durumlarının ortaya konulması ve işletmelerin tarımsal örgütlere üye olmasında etkili olan sosyo-ekonomik faktörlerin belirlenmesidir. Bu ana amacın gerçekleştirilmesi ile birlikte çalışmada ulaşılmak istenen diğer yan amaçlar;

- a) Tarımsal örgütlerin üyelerine vermiş oldukları pazarlama, yayım, girdi temini, kredi temini hizmetlerinden üyelerin duymuş oldukları memnuniyet derecelerinin belirlenmesi,
- b) Tarımsal örgütlerin başarı faktörlerinin tesbiti,
- c) İşletmelerin tarımsal örgütlerden beklentilerinin ortaya konması, olarak sıralanabilir.

Çalışmanın yapıldığı bölgede yer alan işletmelerin örgütlenme durumunu ortaya koymak, bu durumun hangi özelliğe sahip işletmelerde ortaya çıktığını bilmek önem arz etmektedir. Bu nedenle öncelikle işletmelerin çeşitli sosyal, ekonomik ve teknik özellikleri ortaya konulmuştur.

Tarımsal örgütlenmeye etki eden faktörlerin ortaya konulması, tarımsal örgütlenme oranını artırabilmek için politika yapıcıların bu faktörlere göre politika üretmelerine

olanak sağlayacaktır. Örgütlenmeye etkili faktörler belirlendikten sonra uygulanacak politikalar konusunda önerilerde bulunulmuştur.

Ayrıca, yapılan bu çalışma, kooperatif ve birliklerin, ortaklarına karşı tutum, davranış ve hizmetlerinin nasıl olduğu ve nasıl olması gerektiği sorularına cevap bulmuş olacaktır.

1.2. Tarımsal Örgütlenmenin Önemi ve Doğuşu

Eski zamanlardan bu yana insanların sosyal, kültürel ve etik değerler çerçevesinde bir araya gelerek, yardımlaşma ve dayanışmada buldukları bilinmektedir (Can ve Sakarya 2012). Hatta kooperatifçiliği birlikte hareket etme ve dayanışma içerisinde ortak bir amaç için çalışmak, ya da ortak sorunlara çözüm bulmak şeklinde düşünüldüğünde, kooperatifçilik tarihinin insanlık tarihi kadar eski olduğu söylenebilir (Rehber 2011). Örgütlenme, ilk insanlardan günümüze kadar, günlük işlerde, iş hayatı ve sosyal hayatta insanoğlu için önemli bir kavram olmuştur. Fiziki ve maddi yetersizlik durumlarında, insanların bir araya gelerek daha üretken olmalarını; zamandan, masraflardan ve diğer fiziki işlerden tasarruf etmelerine olanak sağlayan örgütlenme, sosyal bir varlık olarak bilinen insanoğlunun hayatını kolaylaştıran önemli bir araç olmuştur. Kooperatifçilik hareketi, her ne kadar 19. Yüzyılda ortaya çıkmış olsa da, daha öncesinde de gayri resmi örgütlenme hareketleri görülmekteydi. Daha eski zamanlarda ahilik, lonca veya imece şeklinde isimlendirilen ortak çıkarlar doğrultusunda yardımlaşma ve örgütlenme biçimleri Türk toplumlarında görülmüştür (Başaran vd 2015). Halen bazı bölgelerde yaşatılmaya çalışılsa da, artık tarihe karışmış olan imece usulü, Türkiye coğrafyasında yüzyıllar boyunca uygulanmış olan gayri resmi bir örgütlenme biçimi olarak bilinmektedir.

Günümüzde örgütler, tüm dünya ülkelerinde ve hemen her sektörde faaliyet göstermektedir. Yaklaşık olarak iki yüzyıl öncesine dayanan kooperatifçilik, büyük bir ivmeyle bugüne kadar gelişmiş ve yaygınlaşmıştır. Özellikle tarım sektörü, örgütlenmenin en yaygın olarak kullanıldığı sektörlerden birisidir. Örgütlenme, kırsal

alanların kalkınmasında ve tarımın ilerlemesinde önemli bir rol oynamıştır (Aref 2004). Tarımsal kooperatiflerin, kırsal kalkınma için çalışan ve gerekli yardım ve desteği sağlayan ayrıca tarımın gelişmesini amaçlayan ve çiftçilere gereken hizmetleri sağlayan, en önemli organizasyon olduğu düşünülmektedir (Mohamed 2004). Valentinov (2007)'a göre batı ülkelerinde, kooperatiflerin önemi, tarım sektöründe diğer birçok endüstri sektöründen daha fazla olduğu belirtilmiştir.

1.3. Dünyada ve Türkiye’de Tarımsal Örgütlenme

Kooperatifçiliğin tarihsel gelişim süreci ele alındığında, günümüz modern kooperatiflerinin ilk örneği 1844 yılında İngiltere’de 28 dokuma işçisi tarafından kurulmuştur (Anonim 2015a). Daha sonraki yıllarda, kooperatif modeli halk tarafından benimsenerek, kısa zaman içerisinde İngiltere’de binden fazla kooperatif kurulmuştur. Kısa süre içerisinde kooperatifçilik, tüm dünyaya yayılarak sosyal politika modeli olarak birçok devlet tarafından kabul görmüş ve desteklenmiştir (Güloğlu ve Korkmaz 2005). Ayrıca tüm dünyaya yayılan kooperatifçilik akımı birçok sektörde faaliyet göstermeye başlamıştır. Almanya’da Raiffeisen tarafından ilk kredi kooperatifi kurulmuştur. Bu akımdan 19. yüzyılın 3. çeyreğinde Osmanlı İmparatorluğu da etkilenmiş ve kooperatifçilik modeli uygulanmaya başlamıştır. Osmanlı İmparatorluğunda ilk kooperatif örneği 1863 yılında “memleket sandığı” adıyla Mithat Paşa tarafından kurulmuştur (Bilgin vd 2008). Bu yıllarda Almanya’da da ilk kredi kooperatifleri, Friedrich Wilhelm Raiffeisen tarafından kurulmuştur.

Cumhuriyet öncesin dönemlerde, kooperatifçilik 13. Yüzyıla, ahilik teşkilatına dayandırılmaktadır. Anadolu Selçuklu devleti zamanında kurulan ahilik teşkilatı, yapısal olarak kooperatifçilik ilkeleriyle paralellik göstermektedir (Hazar 1990). Ancak, Türkiye’de örgütlenme, 19. Yüzyılın ikinci yarısında kooperatifçilik hareketi ile başlamıştır. Avrupa’ya çeşitli görevler için, memur olarak seyahatlerde bulunan Mithat Paşa daha sonra Niş’e vali olarak atanmıştır. Burada memleket sandığını ilk olarak, şimdi Sırbistan sınırları içerisinde yer alan Pirot kasabasında kurmuştur (Bilgin ve Tanıyıcı 2008). Memleket sandıkları daha çok köylülere kredi hizmeti vermiştir. Daha

sonra ‘memleket sandıkları’, ‘menafi sandıkları’ olarak değiştirilmiştir ancak, yeterli başarıya ulaşamamış ve köylülerin sürekli artan kredi ihtiyacına yeterince cevap verememiştir. 1888 yılında, ‘menafi sandıkları’ kaldırılarak, Ziraat Bankası kurulmuştur ve köylülerin kredi ihtiyaçları bundan sonra Ziraat Bankası tarafından karşılanmıştır.

Kooperatifçilik, ‘cooperation’ kelimesinden türetilerek dilimize kazandırılmış bir kavramdır. Ancak bu kavram ilk olarak Fransa’da ‘cooperatio’ olarak 1525 yılında ortaya çıkmıştır (Can vd 2012). Kooperatifçilik, iş birliği yapmak veya birlikte çalışmak gibi anlamlara gelmektedir. Bu kavramı biraz daha genişletmek gerekirse, aynı veya benzer menfaatler doğrultusunda insanların bir araya gelerek daha güçlü, daha kazançlı bir organizasyon oluşturması olarak tanımlanabilir. Ayrıca, Uluslararası Kooperatifler Birliği (İCA)’nin yapmış olduğu tanımda kooperatifler; ortak ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını ve amaçlarını karşılamak için gönüllü olarak bir araya gelen insanların, ortaklaşa işlettikleri ve demokratik olarak yönetilen teşebbüsler olarak ifade edilmiştir (Anonim 2016a). 1163 sayılı kooperatifler kanununda ise kooperatifler şöyle tanımlanmıştır: Tüzel kişiliği haiz olmak üzere ortaklarının belirli ekonomik menfaatlerini ve özellikle meslek veya geçimlerine ait ihtiyaçlarını işgücü ve parasal katkılarıyla karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle sağlayıp korumak amacıyla gerçek ve tüzel kişiler tarafından kurulan değişir ortaklı ve değişir sermayeli ortaklıklara kooperatif denir (Anonim 1969).

1.4. Türkiye Tarımında Örgütlenme Yapısı

Türkiye tarımında örgütlenme, kamu örgütlenmesi ve üretici örgütlenmesi olarak iki ana başlık altında incelenmektedir. Kamu örgütlenmesi olarak, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve Sanayi ve Ticaret Bakanlığı örnek gösterilebilir. Üretici örgütlenmesi ise mesleki örgütler ve ekonomik örgütler olarak iki alt başlıkta görülmektedir. Mesleki örgütler; ziraat odaları, sendikalar, derneklerden oluşur. Ekonomik örgütler ise; kooperatifler, üretici birlikleri, sulama ve köylere hizmet götürme birlikleri ve ıslah amaçlı yetiştirici birliklerinden oluşmaktadır.

Tarımsal örgütlenme deseni incelendiğinde, en çok birim kooperatiflerin olduğu görülmektedir (Çizelge 1.1). Birim kooperatiflerin içinde ise en çok tarımsal kalkınma kooperatifleri yer almaktadır, daha sonra sulama kooperatifleri ve tarım kredi kooperatifleri en yaygın birim kooperatiflerdir. Üretici birlikleri ise birim kooperatiflerden sonra en yaygın karşılaşılan tarımsal örgüt şeklidir. Üretici birlikleri ürün gruplarına göre ayrılmıştır. Bu ürün grupları; hayvansal üretim, meyve üretimi, sebze ve süs bitkileri üretimi, tarla bitkileri, su ürünleri ve organik ürünler birlikleri olarak görülmektedir. İslah amaçlı yetiştirici birlikleri ise; damızlık sığır, damızlık koyun-keçi, arı, damızlık manda ve tavuk yetiştiricileri birlikleri adı altında beş farklı birlik olarak mevcut hizmetlerini sürdürmektedir. Ayrıca, 368 tane sulama birliği ve bu birliklere üye 611.000 üye vardır.

Çizelge 1.1. Türkiye’de tarımsal örgüt birimleri (Anonim 2014)

Türü	Sayısı	Ortak Sayısı
Birim Kooperatifler	12619	4327759
Üretici Birlikleri	878	223256
İslah Amaçlı Yetiştirici Birlikleri	266	370228
Sulama Birlikleri	368	611000

Yapılan bu çalışmada kamu örgütlenmesi ve mesleki örgütlenmelere yer verilmemiştir. Daha önemli olduğu düşünülerek ekonomik örgütlenme birimlerine yer verilmiştir. Hazırlanan anket soruları, yapılan yorumlar ve öneriler de dolayısıyla ekonomik örgütlenme birimlerini kapsamaktadır.

2. KAYNAK ÖZETLERİ

Şahin vd (2013), çalışmada kooperatiflerin başarısının değerlendirilmesi ve kooperatif ortağı olmayı etkileyen faktörler incelenmiştir. Türkiye geneli olan çalışmada yedi coğrafik bölgeden yedi farklı şehir seçilerek, bu örnekleme kapsamında anketler kooperatif ortaklarıyla yapılmıştır. Beşli likert ölçeğiyle hazırlanan sorular, faktör analizi yapılarak anlamlı olan değişkenler kooperatif başarısını etkileyen faktörler olarak ve kooperatif ortaklığını etkileyen faktörler olarak ortaya konulmuştur. Anket sonuçlarına göre, ortakların %70,2'si kooperatiflerden memnun ve başarılı bulmaktayken %29,8'i ise kooperatiflerden memnun değil ve başarısız bulmaktadır. Yapılan güvenilirlik analizi sonucu, $\alpha=0.944$ olarak bulunmuş ve bu değer sorulara verilen cevapların güvenilirliğini doğrulamıştır. Yaptıkları çalışmada, kooperatiflerin başarılı olabilmesi için, kooperatif yönetiminde gençlerin ve kadınların da bulunması gerektiği ve böylece kooperatif yönetiminin daha homojen bir yapıya kavuşması gerektiği savunulmuştur. Ayrıca kooperatifçilik ilkelerinin pratikte daha etkin bir şekilde uygulanması gerektiği ve tarımsal kalkınma kooperatiflerinin daha geniş çaplı hizmetler sunması (girdi temininden ürün pazarlamasına kadar hemen her alanda çiftçilere hizmet vermesi) gerektiği belirtilmiştir.

Terin ve Çelik (2010), Van ilinde yaptıkları "Çiftçilerin Örgütlenme Düzeyi ve Örgütlerden Beklentileri Üzerine Bir Araştırma: Van İli Örneği" isimli çalışmalarında, çiftçilerin örgütlenme düzeyini, örgütlenmeye bakışlarını ve beklentilerini ortaya koymayı amaçlamışlardır. Bu amaçla, oransal örnekleme yöntemine göre belirlenen 118 çiftçiyle anketler yapılmıştır. Anketlerde sosyo-demografik soruların yanı sıra çiftçilere, kooperatif ve birliklere ilişkin üyelik durumları, sorunları ve beklentileriyle ilgili sorular yöneltilmiştir. Elde edilen veriler, ki-kare testi ve çok değişkenli uyum analizi kullanılarak yorumlanmıştır. Sonuç olarak, eğitim durumu ve örgütlenme arasında pozitif ilişki olduğu ortaya konulmuştur. Ayrıca, çiftçilere örgütlenme konusunda yayım hizmeti verilmesi gerektiği, örgütlerin finansal ve üst örgütlenme konularında karşılaştıkları sorunların iyileştirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Çalışmada tarımsal örgütlere duyulan memnuniyetin yalnızca tarımsal kalkınma kooperatiflerinde mevcut

olduğunu ve bu nedenle tarımsal kalkınma kooperatifleri, nitelik ve nicelik olarak geliştirilmesi ve diğer örgütlere örnek olması gerektiğini belirtmişlerdir.

Österberg *et al.* (2009), İsveç'te yaptıkları "Members' perception of their participation in the governance of cooperatives: the key to trust and commitment in agricultural cooperatives." konulu çalışmalarında, kooperatif üyesi çiftçilerin kooperatiflere bağlılığı ve kooperatif yönetim kuruluna duymuş oldukları güven belirlenmek istenmiştir. Bu amaçla online olarak çiftçilere anketler yöneltilmiş ve %52 oranında çiftçilerden geri dönüşüm elde etmişlerdir. Çalışmada, Anova ve Acova testleri kullanılarak elde edilen veriler değerlendirilmiştir. Kullanılan bağımsız değişkenler, işletmelerin elde ettikleri kâr tatminleri, işletmecilerin yaşları ve yönetim kurulundaki tecrübeleri olurken, üyelerin kooperatif yönetimine katılım düşünceleri eş değişken olarak modelde yer almıştır. Yapılan çalışmanın sonucuna göre, üyelerin kooperatiflere bağlılığında yaşın etkisi yokken, yaşlı üyeler, gençlere göre kooperatif yöneticilerine daha az güvenmekte olduğu belirlenmiştir. Ayrıca 60 yaş üstü çiftçilerin kooperatif yönetimine katılmaya diğerlerinden daha çok önem verdiğini belirlemiştir.

Semerci (2015), "Türkiye'de Çiftçi Örgütleri: Tarımsal Amaçlı Kooperatifler Örneği" adlı çalışmasında, Türkiye'de ve dünyada tarımsal kooperatiflerin mevcut durumlarını ele almıştır. Yapılan literatür taraması niteliğindeki bu çalışmada dünya üzerinde başarılı olan tarımsal kooperatif örnekleri incelenmiş, Türkiye'deki kooperatiflerin mevcut durumu, hukuki yapısı ve yasal dayanaklarından bahsedilmiştir. Özellikle Kuzey Avrupa ülkelerinde pazar payının %90'ların üzerinde olduğu kooperatif sektörlerinden bahsedilerek, örgütlenmenin gerekliliği vurgulanmıştır. Sonuç olarak, Türkiye'deki tarımsal kooperatiflerin, etkili ve başarılı olması için eğitim faaliyetlerine önem vermesi, mevzuatın düzenlenmesi ve kooperatiflerin profesyonel kişiler tarafından yönetilmesi gerektiği savunulmuştur.

Can ve Sakarya (2012), "Dünya ve Türkiye'de tarım ve hayvancılık kooperatiflerinin tarihsel gelişimi, iktisadi önemi ve mevcut durumu" konulu çalışmalarında, Türkiye'de ve dünyada tarım ve hayvancılık kooperatiflerinin mevcut durumunu ortaya koymak ve

örgütlenme sorunlarını irdelemeyi amaçlamışlardır. Derleme olarak yapılan çalışmada, dünyada ve Türkiye’de kooperatifçilik hareketinin tarihi ve gelişim süreci ortaya konulmuştur. Çalışmada Türkiye’de tarım ve hayvancılık kooperatiflerinin, içsel ve dışsal eksikliklerinden bahsedilmiş, ayrıca geleneksel ve yeni nesil kooperatiflerin farklılıkları irdelenerek, avantajları ve dezavantajları gösterilmiştir. Sonuç olarak, örgütlenme sorunlarının başlıca nedenlerinden olan, finansman, pazarlama, eğitim, yönetim, üst örgütlenme ve işbirliği gibi sorunlara yönelik çözüm önerileri sunulmuştur. Ayrıca, örgütlerin üyeler tarafından benimsenmesi ve profesyonellerce yönetilmesinin tarımsal örgütleri başarıya taşıyacağı öngörülmüştür.

Karlı *et al.* (2006), ‘‘Factors Affecting Farmers’ Decision to Enter Agricultural Cooperatives Using Random Utility Model in the South Eastern Anatolian Region of Turkey’’ adlı çalışmada, Güneydoğu Anadolu Bölgesinde çiftçilerin kooperatif üyesi olmasını etkileyen faktörlerin belirlenmesini amaçlamıştır. Bu bölgedeki nüfusun %83’ünü oluşturan Adıyaman, Diyarbakır, Gaziantep, Mardin ve Şanlıurfa illerinde toplam 110 tane anket yapılmıştır. Çalışmalarında ikili logit modeli kullanılmıştır. Bağımsız değişkenler, çiftçilerin yaşı, tecrübesi, eğitim durumu, hane halkı nüfusu, teknoloji kullanımı, çiftliğin arazi büyüklüğü ve toplam geliri faktörleri seçilmiştir. Analizin sonucunda yaş, eğitim seviyesi, yüksek iletişim, arazi büyüklüğü, arazi büyüklüğünün karesi ve orta seviye teknoloji kullanımı değişkenleri anlamlı bulunmuştur.

Fulton and Adamowicz (1993), yapmış oldukları ‘‘Factors That Influence the Commitment of Members to Their Cooperative Organization’’ isimli çalışmada, üyelerin kooperatiflere olan bağlılığını etkileyen faktörler ortaya konulmuştur. Alberta Wheat Pool kooperatifine üye olan çiftçilerle 403 adet anket yapılmıştır. Üyelerin ürettiği hububatı bu kooperatife satmış olması ya da başka şekilde değerlendirmesi bağımlı değişken olarak alınmıştır. Bağımsız değişkenler ise, işletmeci yaşı, hububat üretiminden elde edilen gelirin payı, kâr payının önemi, tarımsal hizmetlerin önemi, rekabetçi fiyat seviyesi gibi faktörler belirlenmiş ve analizler logit modeli kullanılarak yapılmıştır. Sonuç olarak; kâr payına, tarımsal hizmetlere daha çok önem veren

çiftçilerin kooperatife daha bağlı olduğu, ayrıca, gelirinin büyük çoğunluğunu hububat üretiminden elde eden çiftçilerin de kooperatife daha çok bağlı olduğu bulunmuştur. Ancak, kooperatifin piyasadaki aktifliği, kooperatife olan bağlılıkla negatif bir ilişkiye sahip olduğu bulunmuştur.

Golovina and Nilsson (2009), Rusya'nın Kurgan bölgesindeki kooperatiflerin, gelişimini ve kooperatif üyeleri ile üye olmayanların kooperatiflere karşı tutumu, bağlılığı, güveni ve yönetime katılma istekliliklerini araştırmıştır. Toplam 927 üretici ile anket yapılmıştır. Kooperatif üyesi olma isteği bağımlı değişken olarak belirlenirken, kooperatiflere karşı tutum, işlerine bağlılık, meslektaşlarına ve iş ortaklarına olan güven ve yönetime katılım bağımsız değişkenler olarak modele konmuştur. Değişkenlerin tanımlayıcı istatistik sonuçlarına göre, kooperatif üyeleri ve üye olmayanlar arasında istatistiki olarak önemli farklılıklar bulunmuştur. Araştırma sonucuna göre, sosyal ve psikolojik faktörlerin tarımsal kooperatiflere üye olmayı doğrudan etkilediği sonucu ortaya çıkmıştır. Tarımsal örgütlere katılımı artırmak için kooperatiflerin bürokratik yapısının düzenlenmesi gerektiği, profesyonelce yönetilmesi gerektiği, finansal sorunların çözülmesi ve kredi olanaklarının artırılması gerektiği gibi öneriler sunulmuş kooperatiflerin daha başarılı olacağı ve üreticilerin kooperatiflere üye olmasını teşvik edeceği ifade edilmiştir.

Chagwiza *et al.* (2016), Etiyopya'da yaptıkları çalışmada kooperatif üyeleri ve üye olmayan çiftçiler arasındaki farklılıkları ortaya koymak ve kooperatif üyesi olmayı etkileyen faktörleri belirlemeyi amaçlamışlardır. Aynı bölgede bulunan 24 kooperatiften 5 tanesi tesadüfi olarak seçilmiş ve bu kooperatiflere üye olan 192 kişi oransal örnekleme yolu ile belirlenmiştir. Ayrıca 192 tane kooperatif üyesi olmayan çiftçilere de anket yapılmıştır. Yanlılığı önlemek amacıyla eğilim skoru (propensity score) testi yapılmıştır. Araştırmada binary logistic regression modeli kullanılmıştır. Modelde işletmecinin yaşı, aile büyüklüğü, işletmecinin eğitim seviyesi, toplam arazi miktarı ve süt toplama merkezine olan uzaklık değişkenleri istatistiksel olarak önemli bulunmuştur. Ayrıca, kooperatiflerin üyelerine daha iyi hizmet sağlaması, pazarlama

gücünü artırması, ticarileşerek daha kârlı ve üyelerini de daha kazançlı hale getirmesi gibi öneriler sunulmuştur.

Ma and Abdulai (2016), Çin'de yaptıkları "Does cooperative membership improve household welfare? Evidence from apple farmers in China." adlı çalışmalarında, kooperatif üyesi olan ve üye olmayan elma üreticilerinin aralarındaki farklılıkları ortaya koymayı amaçlamışlardır. Veriler, elma üretiminin yoğun olduğu üç şehirde gayeli olarak seçilen 481 işletme ile anket yapılarak elde edilmiştir. Kooperatif üyeliğinin; verim, kazanç ve hane halkı geliri üzerindeki etkileri incelenmiştir. Ayrıca tanımlayıcı analizler ile örgütlenmeye etki eden faktörler yansıtılmıştır. Kooperatiflere üye olan ve olmayan işletmelerin karşılaştırılmasında eğitim durumu, hane halkı büyüklüğü, arazi büyüklüğü, bilgisayar kullanımı gibi faktörler açısından istatistiksel olarak anlamlı farklar bulunmuştur. Çalışmalarında da işletmeleri büyüklüklerine göre; küçük, orta ve büyük işletmeler olarak ayırmışlardır. Kooperatif üyesi olan işletmelerde elma verimi ve kazanç değişkenleri, küçük işletmelerde daha fazla ve büyük ölçekli işletmelerde daha az olurken, hane halkı geliri büyük işletmelerde daha fazla olmuştur. Kooperatif üyesi olmayan işletmelerde de durum aynıken, değerler üye olanlara oranla daha düşüktür. Sonuç olarak, üye olan elma üreticilerinde verim, kazanç ve hane halkı geliri sırasıyla %5,36, %6,06 ve %4,66 oranında, üye olmayan üreticilerden daha yüksek bulunmuştur. Bu sonuçlar doğrultusunda, modern kooperatiflerin devlet tarafından desteklenmesi, kooperatiflerin pazarlama imkanlarının geliştirilmesi ve dolayısıyla daha kaliteli üretim yapılarak uluslararası pazarlarda söz sahibi olması önerilmiştir.

Mahazril'Aini *et al.* (2012), Malezya'da yapmış oldukları çalışma kapsamında kooperatiflerin başarısını etkileyen faktörleri incelemişlerdir. Kota Setar bölgesinde bulunan 50 kooperatif incelenmiştir. Her bir kooperatiften birer yönetim kurulu üyesi ile anketler yapılmıştır. Çalışmada tanımlayıcı istatistikler kullanılmıştır. Çalışmada stratejik planlama ve üyelerin kooperatiflere katılım değişkenlerinin, kooperatif performansı ile ilişkisi ortaya konulmuştur. Sonuç olarak bu iki değişken, kooperatif başarısını tam olarak açıklamasa da, kooperatif başarısı üzerinde etkili olduğu tespit edilmiştir. Bulunan sonuçlar doğrultusunda, kooperatiflerin stratejik planlamalarını daha

iyi yapmaları, özellikle uzun vadeli planlar yapılarak kooperatiflerin başarılı ekonomik birimler haline dönüştürülmesi önerilmiştir. Ayrıca, üyelerle olan iletişimin artırılması ve üyeleri kooperatiflere daha bağlı kılmak için çeşitli aktivitelerin düzenlenmesi önerilmiştir. Kooperatiflerin başarısının, ülke ekonomisini ileriye taşıyacağı vurgulanmıştır.

Sayılı ve Adıgüzel (2013), Tokat ili merkez ilçede, tarım kredi kooperatifi üyesi işletmelerin ekonomik analizlerini yaptıkları çalışmalarında, bu işletmelerin kooperatiften beklentileri ve memnuniyet derecelerini de incelemişlerdir. Gayeli örnekleme yapılarak, tarım kredi kooperatiflerine üye olan çiftçilerden tesadüfi olarak 66 kişi seçilerek, anket yoluyla veriler elde edilmiştir. Yapılan bu anketler ile işletme sermaye durumları, brüt hasıla, işletme masrafları, gerçek masraflar, net hasıla gibi ekonomik değerlendirme kriterleri hesaplanarak işletmelerin ekonomik durumları ortaya konulmuştur. Ayrıca, tarım kredi kooperatiflerinin sağlamış olduğu hizmetler değerlendirilerek, üyelerin %56,06'sının beklentilerinin çok azının karşılandığı sonucunu ortaya çıkarmışlardır. Kredi imkanları, vade, kredi miktarı ve üyeler arasında eşitlik konularında da üyelerin memnun olmadığı sonucuna varılmıştır. Çalışmada, tarım sektörünün büyümesi ve ülke ekonomisine katkı sağlaması için tarım kredi kooperatiflerinin üyelerine daha iyi hizmetler sağlaması, eğitim ve yayım çalışmalarına ağırlık vermesi gibi önerilerde bulunmuşlardır.

Alkan ve Demir (2013)'in yaptıkları, "Orman Köylerinde Kooperatifçiliğin Gelişimine Etki Eden Etmenler" adlı çalışma, Burdur ili Bucak ilçesi Orman İşletme Müdürlüğü sınırları içerisindeki köyleri kapsamaktadır. Çalışmalarında kooperatiflerin gelişimine etki eden etmenleri ortaya koymayı amaçlamışlardır. Bölgede bulunan 18 tarımsal kalkınma kooperatif yöneticileri ile anket çalışmaları yapılmıştır. Ayrıca, köylerin sosyo-ekonomik durumları ve kooperatiflere ait bilgilere yer verilmiştir. Kooperatiflere ait üye sayıları ve yıllara göre kooperatif gelirleri sunulurken, üyelerin kooperatiflerden elde ettikleri ortalama gelirin yıllar itibarı ile azaldığı gösterilmiştir. Kooperatifçiliğin gelişimine etki eden faktörlerin; güvenilir ve güçlü bir kooperatifçilik imajı, planlı ve istikrarlı devlet politikaları, uygun ve gelişime açık bir mevzuat, insan kaynaklarının

geliştirilmesi, etkin bir örgütlenme ve işbirliği ve finansman olduğunu belirtmişlerdir. Çalışmanın sonuçlarına göre; kooperatif yöneticilerinin daha profesyonel ve eğitilmiş kişiler olması, eğitim ve yayım çalışmalarına önem verilmesi, üyelerle olan iletişimin artırılması ve kooperatiflerin mevzuatlarında çeşitli değişikliklere gidilmesi gibi öneriler sunulmuştur.

Karaturhan vd (2014), yapmış oldukları “Yetiştirici Birliklerinin Tarımsal Kalkınmaya Etkileri Üzerine Bir Araştırma: Edirne Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği Örnek Olayı” isimli çalışmada yetiştirici birliklerinin tarımsal kalkınma üzerindeki etkisinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Edirne ili’nde damızlık sığır yetiştiricileri birliğine üye olan 100 çiftçi gayeli olarak seçilmiş ve araştırma materyalini oluşturan anket verileri elde edilmiştir. İşletmeler, hayvan varlığına ve yaş gruplarına göre sınıflandırılarak özellikleri tablolar halinde sunulmuştur. Ayrıca Ki kare testi uygulanarak değişkenler test edilmiştir. Yapılan ankette daha çok desteklemelerden faydalanma durumları ve memnuniyetleri ile ilgili sorular yöneltilmişken bunun yanı sıra birlikten memnuniyetleri ile ilgili ve birliğin üyelere katkısını ortaya koyan sorulara da yer verilmiştir. Eğitim durumlarına göre 1-8 yıl arası eğitim alanlar, birliğin ekonomik katkısından daha az memnunken, 9 yıl ve üzeri eğitim alanların daha memnun olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Ayrıca, hayvan varlığı 25 ve üzeri olan işletmeler diğer işletmelere göre birlikten daha memnun olduğu ve bu işletmelere, birliğin ekonomik olarak daha fazla katkısının olduğu sonucunu ortaya çıkarmışlardır. Çalışmada, AB üyeliği sürecinde tarımsal örgütlerin nicelik ve niteliklerinin artırılması, üreticilerdeki vergi korkusunun giderilmesi ve yayım çalışmalarının artırılması gibi önerilere yer verilmiştir.

Everest ve Yercan (2016), yapmış oldukları çalışmada kooperatif ortaklarının kooperatifçilik ilkelerini algılama durumlarını ele almışlardır. Gayeli örnekleme yöntemi kullanılarak örnek hacmi belirlenmiş ve bu örnek hacmi, oransal olarak Balıkesir, Bursa ve Çanakkale illerine dağıtılmıştır. Çalışmalarında bulanık eşli karşılaştırma yöntemi ile üyelerin kooperatiflere ortak olma amaçları ortaya konulmuştur. Lojistik regresyon modeli ile de üyelerin kooperatif ilkelerini bilmesini

etki eden faktörler analiz edilmiştir. Eğitim, tarımsal eğitime katılım ve kooperatif yönetiminde görev alma değişkenleri anlamlı bulunmuştur. Ayrıca, kooperatif ilkeleri hakkındaki bilgileri, yedi ilkenin her biri için ayrı ayrı ortaya konularak, en az doğru bilinen ilkenin “Özerklik ve Bağımsızlık” ilkesi olduğu sonucuna varılmıştır. Sonuç olarak, çiftçilerin eğitim seviyelerinin ve eğitim çalışmalarına katılımlarının artırılmasıyla, kooperatif ilkeleri hakkında bilinç düzeylerinin artacağı ifade edilmiştir.

Serinikli ve Kumkale (2012), “Türkiye’deki Kooperatif Üst Örgütlerinin (Bölge Birliklerinin) Sorunları ve Çözüm Önerileri” adlı çalışmada, Türkiye genelindeki tarımsal ve tarım dışı kooperatif birliklerinin tamamı ele alınmıştır. Yapılan anket çalışmasında elde edilen veriler değerlendirilerek, üst örgütlenmenin en önemli sorunları ortaya konulmuştur. Başlıca sorunlar; finansman, mevzuat, ortakların ilgisizliği ve eğitim ve araştırma yapılmaması olarak bulunmuştur. Bu sorunların başlıca kaynağı olarak; öz sermaye ve kredi olanaklarının yetersizliği, mevzuat yetersizliği ve karmaşıklığı, devlet desteğinin yetersizliği, ortaklarda örgütlenme bilincinin olmayışı, eğitim yapılmaması ve yönetim profesyonel olmayışı olarak sıralanmıştır. Kooperatif birliklerinde mevcut sorunların çözüm önerileri ise önem sırasına göre; kooperatif bankasının kurulması, kooperatifleri koruyucu mevzuat oluşturulması, üst örgütlenmeye gitmek, profesyonel yönetici çalıştırmak ve dikey bütünleşme olarak ortaya konmuştur.

Birinci ve Akın (2008), yaptıkları “Erzurum İli tarım İşletmelerinde Kooperatifleşme ve Sosyal Güvenlik Durumunun Tespiti Üzerine Bir Çalışma” isimli çalışmalarında, çiftçilerin nüfus, işgücü, eğitim, kooperatif üyeliği ve sosyal güvence durumları incelenmiştir. Çalışmada basit tesadüfi örnekleme yöntemi kullanarak, toplam 5 ilçe, 18 köyde 174 işletmeci ile anket yapılarak veriler elde edilmiştir. Araştırma bulgularına göre, ortalama işletme nüfusu 8,1 olarak, ortalama aile işgücü ise 4,90 erkek iş birimi olarak bulunmuştur. İşletmecilerin %88,51’inin sosyal güvencesi varken, %54,02’si tarımsal kooperatiflere üyedir. Sonuç olarak, işletmecilerin %32’lik kısmı kooperatiflerin hiçbir faydasının olmadığını ifade etmişlerdir. Kırsal alanlarda eğitim imkanlarının artırılması ve özellikle kooperatifçilikle ilgili yaygın çalışmalarının yapılması gerekliliği vurgulanmıştır.

3. MATERYAL ve YÖNTEM

3.1. Materyal

Yapılan bu çalışmanın ana materyalini, Yakutiye, Aşkale, Çat, Horasan ve İspir ilçelerinde çiftçilerle yüz yüze yapılan anket çalışmalarıyla elde edilen birincil veriler oluşturmaktadır. Ayrıca Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Erzurum İl Müdürlüğü'nden elde edilen gerek anket yapılacak bölge hakkındaki bilgiler, gerekse il hakkındaki istatistiki bilgiler, FAO ve TÜİK verileri ve yapılan diğer yerli ve yabancı çalışmalar ikincil veri kaynağı olarak kullanılmıştır.

3.2. Yöntem

3.2.1. Örnek hacminin belirlenmesi

Bu çalışmada veriler anket yapılarak doğrudan çiftçilerden elde edilmiştir. Anketler; Aziziye, Aşkale, Çat, Horasan ve İspir ilçelerinde yer alan ve her bir ilçe sınırlarında, coğrafi konumları dikkate alınarak ve en iyi şekilde temsil edeceği düşünülen üçer tane köy belirlenmiştir. Gayeli olarak toplam 15 köyde yer alan tarım işletmeleriyle yapılan anketlerle veriler elde edilmiştir.

Popülasyon ana kitlesinin büyük olduğu durumlarda, zamandan ve diğer maddi faktörlerden tasarruf etmek için örnekleme yöntemleri kullanılmaktadır (Yamane 1967). Bu çalışmada ana kitleyi en iyi şekilde temsil edecek örnek hacminin hesaplanmasında oransal örnekleme yöntemi kullanılmıştır (Miran 2003).

Oransal örnekleme yöntemine göre örnek hacmi şu şekilde hesaplanmıştır.

$$n = \frac{N p(1 - p)}{(N - 1)\sigma^2 px + p(1 - p)}$$

Formulde:

n : Örnek hacmini,

N : Çalışma yapılan ilçelerdeki toplam işletme sayısını,

σ^2_{px} : Varyansı,

p : Kooperatif veya birlik üyesi işletmelerin oranını (Maksimum örnek hacmine ulaşmak için $p=0,5$ olarak alınmıştır) göstermektedir.

Bu yöntemle örnekleme yapılarak, 1080 olan ana kitlede, %8 güven aralığında ve %95 önem seviyesinde, örnek hacmi 132 olarak hesaplanmıştır. Ayrıca anketlerde yapılmış olabilecek hatalar dikkate alınarak, %5 artırılmıştır ve örnek hacmi 139 olarak bulunmuştur.

3.2.2. Veri analiz yöntemi

Bu çalışmada elde edilen verilerin ışığında çiftçilerin tarımsal örgütlere üye olma durumlarına etki eden sosyo-ekonomik faktörlerin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Bu yüzden tarımsal örgütlere üye olma durumu bağımsız değişken olup hiçbir tarımsal örgüte üye olmayan, bir tarımsal örgüte üye olan ve 2 ve daha fazla tarımsal örgüte üye olanlar olmak üzere tarımsal örgütlenme durumu 3 kategoriye ayrılmıştır. Bağımlı değişkenler ise çiftçi ve işletmeye ait sosyo-ekonomik faktörlerden oluşmaktadır. Bağımlı değişken, (0,1,2,..j) olarak sıralı ve değişken değerlere sahip olacaktır. Normal regresyonun böyle bir modelde yanlı sonuçlar verebileceği düşünülmektedir (Aksoy vd 2011). Bağımlı değişkenin ikiden fazla olduğu ve bu değişkenler arasında doğal bir sıralamanın mevcut olduğu durumlarda sıralı probit ve sıralı logit modellerinin kullanılması uygundur (Abdel and Mohamed 2001). Bu yüzden çalışmada sıralı probit ve sıralı logit modeller kullanılarak veri analizleri yapılmıştır. Elde edilen sonuçlar farklı kriterlere göre karşılaştırılarak (modellerin determinasyon katsayıları, hipotez testleri, modelde yer alan önemli ve önemsiz değişken sayıları ve işaretleri gibi) en uygun model seçilmiştir.

Sıralı probit modelinde, gözlenebilen değerlerin yanı sıra gözlenemeyen, sürekli bir gizli değişken vardır (Gündüz ve Emir 2010). Gizli değişken, açıklayıcı değişken ve hata terimi ile açıklanmaktadır. Kooperatif ve birliklere üye olma durumuna ve üye olunan kooperatif, birlik sayılarına göre belirlenen bağımlı değişken (0, 1, 2) şeklinde gösterilmektedir:

0: Kooperatif ve birlik üyesi olmayan işletmeler

1: Yalnızca bir kooperatif veya birlik üyesi olan işletmeler

2: İki ya da daha fazla kooperatif ve/veya birlik üyesi olan işletmeler

y ve gizli bağımlı değişken y' arasındaki ilişki şöyledir;

Eğer $y' \leq 0$ ise $y = 0$

Eğer $0 < y' \leq \mu_1$ ise $y = 1$

Eğer $1 < y' \leq \mu_2$ ise $y = 2$

Sıralı probit modelinde, 3 farklı bağımlı değişkenin seçilme olasılığı aşağıdaki formüllerde verilmiştir. μ değerleri $0 < \mu_1 < \mu_2$ şeklinde sıralanır ve Φ kümülatif normal dağılım fonksiyonunu ifade etmektedir.

$$(y = 0) = \Phi(-\beta'x),$$

$$(y = 1) = \Phi(\mu_1 - \beta'x) - \Phi(-\beta'x),$$

$$(y = 2) = 1 - \Phi(\mu_1 - \beta'x)$$

Sıralı probit modelindeki değişkenlerin, maksimum olabilirlik yöntemiyle doğrudan yorumlanması doğru olmayacaktır (Akbaý vd 2007). Olasılıklar üzerindeki marjinal etkilerin belirlenmesi gerekmektedir. Olasılıklar üzerindeki marjinal etkilerin belirlenebilmesi için aşağıdaki formül kullanılacaktır (Greene1997).

$$\frac{\partial P(y=0)}{\partial x_k} = -\Phi(\beta'x)\beta$$

$$(\partial P(y=1)) / [(\partial x)]_k = \{\Phi(-\beta'x) - \Phi(\mu_1 - \beta'x)\}\beta$$

$$\frac{\partial P(y=1)}{\partial x_k} = \Phi(\mu_1 - \beta'x)\beta$$

Burada, $\frac{\partial P}{\partial x_k}$; olasılığın x_k 'ya göre türevidir. Φ kümülatif normal dağılım fonksiyonu, β , x_k 'nın sıralı probit maksimum olabilirlik tahminidir.

Gölge değişkenlerin marjinal etkisi, değişkenin 0 ve 1 aldığı durumlar için ayrı ayrı hesaplanmakta ve elde edilen değerlerin farkı alınmaktadır. Bir açıklayıcı değişkenin farklı olasılıklardaki marjinal etkilerinin toplamı sıfıra eşittir (Greene 1997; Mutlu 2007).

Bir açıklayıcı değişkenin katsayısının işaretinin pozitif olması, bireyin o alternatifi seçme olasılığının arttığını, seçmeme olasılığının ise azaldığını göstermektedir (Chen *et al.* 2002; Akbay vd 2007).

Sıralı logit modeli ise iki değerli logit modelin genişletilmiş halidir (Selim 2004). Sıralı probit modelinde hatalar normal dağılım gösterirken, sıralı logit modelinde hatalar lojistik dağılım göstermektedir (Chow 1988). Bu iki modeli birbirinden ayıran özellik ise hata dağılımlarının farklı olmasıdır. Bağımlı değişkenin kesikli ve ikiden fazla olduğu durumlarda sıralı probit ve sıralı logit modellerinin kullanılması uygundur (Hosmer *et al.* 2000).

Sıralı logit modelin formülü aşağıdaki gibidir;

$$y^* = \sum_{k=1}^k \beta_k x_k + \varepsilon$$

Burada x_i bağımsız değişkenler vektörüdür ve ε hata terimidir. y^* ise gizli y 'dir.

$$y = m \text{ ise } r_{m-1} \leq y^* < r_m \quad m = 1 \dots j$$

(r 'ler eşik değerleridir)

Gözlenen y değeri ve y^* değeri arasındaki ilişki aşağıdaki gibidir;

$$y = \begin{cases} 0 & \text{Eğer } r_0 = -\infty \leq y_i^* < r_0 \\ 1 & \text{Eğer } r_1 = r_0 \leq y^* < r_1 \\ 2 & \text{Eğer } r_2 = r_1 \leq y^* < r_2 \end{cases}$$

Sıralı logit modelinde j tane kategori olduğunda, olasılık denklemleri aşağıdaki gibidir;

$$\begin{aligned} \text{Pr ob}(y = 0) &= L\left(-\sum_{k=0}^k X_k \beta_k\right) \\ \text{Pr ob}(y = 1) &= L\left(r_2 - \sum_{k=0}^k X_k \beta_k\right) - L\left(-\sum_{k=0}^k X_k \beta_k\right) \\ \text{Pr ob}(y = j) &= 1 - L\left(r_{j-1} - \sum_{k=0}^k X_k \beta_k\right) \end{aligned}$$

4. ARAŞTIRMA BULGULARI

4.1. Araştırma Bölgesinin Sosyo-Ekonomik Yapısı

Çizelge 4.1’de aile işgücünün yaş ve cinsiyete göre dağılımı verilmiştir. İncelenen işletmelerde ortalama nüfus 4,34 kişi olup bu nüfusun 2,14’ü erkek, 2,19’u ise kadınlardan oluşmaktadır. Bu nüfusun en yüksek payı %53,57 oranla (2,32 kişi) 15-49 yaş grubunda yer alırken, bunu sırasıyla %25,70 oranla (1,12 kişi) 50 yaş ve üzeri, %12,11 (0,53 kişi) 7-14 yaş grubu ve son sırayı da %8,62 (0,37 kişi) oranla 0-6 yaş grubu almaktadır. 7 ile 65 yaş arasındaki fertlerden oluşan çalışabilir yaştaki fert sayısı %91,38’dir.

İşletme başına düşen işgücü 3,06 Erkek İş Birimi (EİB)’dir. 15-49 yaş grubu işgücü miktarı 2,04 EİB, 50 yaş üzeri 0,70 EİB ve 7-14 yaş grubu 0,32 EİB’dir.

Çizelge 4.1. İşletmelerde yaş ve cinsiyete göre ortalama nüfus ve aile işgücü

Yaş Grupları	Erkek		Kadın		Toplam		Toplam	
	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%	(EİB)	%
0-6	0.17	8.06	0.20	9.18	0.37	8.62	0.00	0.00
7-14	0.24	11.07	0.29	13.11	0.53	12.11	0.32	10.53
15-49	1.17	54.70	1.15	52.46	2.32	53.57	2.04	66.63
50 ve üzeri	0.56	26.17	0.55	25.25	1.12	25.70	0.70	22.84
Toplam	2.14	100.00	2.19	100.00	4.34	100.00	3.06	100.00

İncelenen işletmelerde aile bireylerinin eğitim durumları Çizelge 4.2’de gösterilmiştir. Toplamda en çok (%38,47) ilkokul mezunu bulunurken, ikinci sırada (%17,91) lise mezunları daha sonra (%17,58) okuma-yazma bilmeyenler yer almaktadır. Ortaokul mezunlarının oranı %17,08 iken üniversite ve üzeri mezunlarının oranı %6,14 ve yalnızca okuma-yazma bilenlerin oranı %2,82 olarak belirlenmiştir. Okuma yazma

bilmeyenlerin oranı kadınlarda %24,26 iken erkeklerde bu oran %10,74'tür. Okur-yazar oranının erkeklerde %3,36, kadınlarda ise %2,30 olduğu görülmektedir. İlkokul mezunları kadınların %41,97'sini, erkeklerin ise %34,90'ını, toplam nüfusun ise %38,47'sini oluşturmaktadır. Ortaokul mezunlarında erkeklerin oranı biraz daha fazladır. Erkekler ve kadınlarda oranlar sırasıyla %18,46 ve %15,74'tür. Erkeklerde lise mezunlarının oranı %25,17 iken kadınlarda bu oran %10,82 olup ortalama %17,91'dir. Üniversite ve lisansüstü mezunlarına bakıldığında ise erkeklerde %7,38 kadınlarda ise %4,92'dir. Genel olarak eğitim durumlarına bakıldığında ise erkeklerin eğitim durumu ortalaması kadınların eğitim durumu ortalamasının üzerindedir. Ayrıca, toplam nüfusun okuma-yazma oranı %82,42'dir. TÜİK verilerine göre ise Erzurum ilinde bu oran %80,8'dir (Anonim 2008). Dolayısıyla, yapılan anket çalışmasında ortaya konulan sonuçlar, Tük verileri ile paralellik göstermektedir.

Çizelge 4.2. İşletmelerde aile bireylerinin eğitim durumu

Eğitim Seviyesi	Erkek		Kadın		Toplam	
	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%
Okuma-yazma bilmeyen	0,23	10,74	0,53	24,26	0,76	17,58
Okur-yazar	0,07	3,36	0,05	2,3	0,12	2,82
İlkokul mezunu	0,74	34,9	0,92	41,97	1,66	38,47
Ortaokul mezunu	0,40	18,46	0,35	15,74	0,75	17,08
Lise mezunu	0,54	25,17	0,24	10,82	0,78	17,91
Üniversite ve üzeri mezunu	0,16	7,38	0,11	4,92	0,27	6,14
Toplam	2,14	100	2,19	100	4,34	100

İncelenen işletmelerde kitle iletişim araçlarının (KİA) kullanım durumu Çizelge 4.3'te verilmiştir. KİA kullanımının, teknoloji kullanımı ile paralellik gösterdiği düşünülmektedir. Dolayısıyla, teknoloji ve iletişim kullanımı tarımsal örgütlenmeyi pozitif olarak etkilemektedir (Karlı *et al.* 2006; Ma and Abdulai 2015).

Çizelge 4.3. KİA kullanım durumu (%)

KİA Kullanımı	Evet	Hayır	Toplam
Gazete okunması	56,12	43,88	100,00
Televizyon izlenmesi	97,12	2,88	100,00
İnternet kullanımı	41,73	58,27	100,00
KİA'nın tarımsal amaçlı kullanımı	79,86	20,14	100,00

Çizelge 4.3'ten elde edilen bilgilere göre en yaygın kullanılan kitle iletişim aracı televizyondur. Anket yapılan üreticilerin %97,12'si televizyon izlediklerini belirtmişlerdir. Gazete okunması ise çok yaygın olmamakla birlikte, üreticilerin %56,12'si gazete okuduklarını ifade etmişlerdir. İnternet kullanımına bakıldığında ise %41,73'lük kesim internet kullanmaktadır. Kırsal alanlarda teknoloji kullanımı, şehirlerden daha az olsa da her geçen gün yaygınlaşmaktadır. Üreticilerin %79,86'sı kitle iletişim araçlarından tarımsal amaçlı bilgi edindiklerini aktarmışlardır.

İl ve ilçe merkezlerine gidiş sıklığının, çiftçilerin etkileşimleri hakkında fikir vereceği düşünülmüş ve bu nedenle il ve ilçe merkezlerine gidiş sıklıkları Çizelge 4.4'te gösterilmiştir. Kooperatif ve birliklerin genellikle ilçe merkezlerinde olduğu düşünülürse, il ve ilçe merkezine daha çok giden çiftçilerin, kooperatif ve birliklerle daha çok temas halinde oldukları düşünülebilir. Aşağıdaki çizelgede, çiftçilerin aylık ortalama il ve ilçe merkezlerine gidiş sıklığı gruplar halinde verilmiştir.

Çizelge 4.4. İlçe ve il merkezine gidiş sıklığı

Gidiş Sıklığı	İlçe Merkezi		İl Merkezi	
	İşletme sayısı (%)	Gidiş Ortalaması	İşletme sayısı (%)	Gidiş Ortalaması
0-5 sefer	46,76	3,09	80,58	2,35
6-10 sefer	28,06	9,18	12,23	9,06
11 ve üzeri	25,18	21,54	7,19	18,80
Toplam	100,00	9,45	100,00	4,35

Üye olunan kooperatif ve birlikler, üye sayısı ve yüzdeler dağılımları Çizelge 4.5’de verilmiştir.

Çizelge 4.5. Üye olunan kooperatif ve birlikler

Kooperatif-Birlik Adı	Üye Sayısı	%
Tarım Kredi Kooperatifi	30,00	30,61
Tarımsal Kalkınma Kooperatifi	25,00	25,51
Üretici Birlikleri	9,00	9,18
Pancar Ekiciler Kooperatifi	10,00	10,20
Hayvancılık Kooperatifi	3,00	3,06
Sulama Birliği	5,00	5,10
Damızlık Sığır Yetiştiriciler Birliği	11,00	11,22
Diğer	5,00	5,10
Toplam	98,00	100,00

En çok üye olunan tarımsal örgüt, %30,61’lik oran ile tarım kredi kooperatifleridir. İkinci sırada ise %25,51’lik oran ile tarımsal kalkınma kooperatifleri gelmektedir. Damızlık sığır yetiştiricileri birliği %11,22, pancar ekiciler kooperatifi ise %10,20’lik paya sahiptir. Bölgede en az üyesi olan tarımsal örgütler ise sulama birliği, diğer örgütler ve hayvancılık kooperatifleri olmuştur, sırasıyla %5,10, %5,10 ve %3,06’lık paya sahiptirler.

Çalışma yapılan bölgede, arazi büyüklüğüne göre işletmelerin dağılımı Çizelge 4.6’da verilmiştir. Arazi varlığı; mülk arazi, ortak arazi ve kira arazi olarak sınıflandırılmıştır. 10 da ve daha az mülk arazisi olan işletmeler toplam işletme sayısının %31,65’ini oluşturmaktadır. 11-30 da arazi varlığı olan işletmelerin payı %7,91 olurken, 31-50 da arazisi olan işletmelerin payı %13,67’dir. Arazi büyüklüğü 51-100 da aralığında olan işletmelerin oranı %23,74 ve 101 da ve üzeri araziye sahip işletmelerin oranı ise %23,02 olarak belirlenmiştir. İşletmelerin mülk arazi ortalaması 92,31 da olmuştur. Ortak araziler incelendiğinde, 10 da ve daha az ortak arazisi bulunan işletmelerin oranı %89,21’dir. İşletmelerin ortalama ortak arazi varlığı ise 8,72 da olarak görülmektedir. Kira arazi sütünları incelendiğinde ise işletmelerin %73,38’inin kiraladığı arazi bulunmazken, %7,19’u 11-30 da arasında arazi kiralamıştır. 101 da ve üzeri arazi

kiralayan işletmelerin oranı %5,76, ortalama kira arazi varlığı ise 22,51 da/işle olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çizelge 4.6. İşletmelerin arazi büyüklüğü

Arazi Büyüklüğü (da)	Mülk Arazi		Ortak Arazi		Kira Arazi	
	%	Ortalama Arazi Büy. (da)	%	Ortalama Arazi Büy. (da)	%	Ortalama Arazi Büy. (da)
<10	31,65	1,82	89,21	0,14	73,38	0,00
11-30	7,91	24,00	3,60	17,50	7,19	19,43
31-50	13,67	43,05	2,16	38,00	5,76	45,00
51-100	23,74	82,88	1,44	62,50	7,91	86,25
101 <	23,02	279,19	3,60	151,00	5,76	200,00
Toplam/Ortalama	100,00	92,31	100,00	8,72	100,00	22,51

Yapılan çalışma kapsamında işletmelere ait büyükbaş hayvan varlığı Çizelge 4.7’de verilmiştir. Verilen rakamlar, büyükbaş hayvan birimine çevrilmiş rakamlardır. Çizelge incelendiğinde ortalama olarak en fazla hayvan mevcudu yerli ırkta bulunmaktadır. Yerli ırk büyükbaş hayvan ortalaması, işletme başına 4,26 baştır. Kültür ırkı büyükbaş hayvan ortalaması ise 3,67 baş olurken, kültür melezi büyükbaş hayvan ortalaması 2,98 baştır. Ayrıca, çizelgede yaş ve cinsiyet gruplarına göre ortalama hayvan mevcudu verilmiştir. Her üç grupta da en fazla hayvan mevcudu ineklerde görülmektedir. Ortalama toplam hayvan mevcudu ise 10,91 baş olarak hesaplanmıştır.

Çizelge 4.7. İşletmelerin büyükbaş hayvan varlığı (BBHB*)

Hayvan Cinsi	Kültür	Kültür melezi	Yerli	Toplam
İnek	2,10	2,26	2,92	7,28
Tosun	0,63	0,04	0,30	0,97
Düve	0,66	0,34	0,49	1,49
Dana	0,21	0,30	0,51	1,02
Buzağı	0,07	0,04	0,04	0,15
Toplam	3,67	2,98	4,26	10,91

*BBHB’ne çevirirken 500 kg ağırlığındaki inek 1,0, genç sığır 0,7, dana 0,4 ve buzağı 0,16 katsayılarıyla çarpılmıştır

Çizelge 4.8’de işletmelere ait ortalama küçükbaş hayvan varlığı Büyükbaş Hayvan Birimi (BBHB) cinsinden gösterilmektedir. İncelenen işletmelerin sahip olduğu ortalama küçükbaş hayvan sayısı 0,87 BBHB olup bunun %62,78’ini koyun varlığı oluştururken %14,34’ünü kuzu, %11,06’sını ise toklu varlığı oluşturmaktadır. Keçi varlığı %6,48 ve şişek varlığı ise %5,34 ile son sıralarda yer almaktadır.

Çizelge 4.8. İşletmelerin küçükbaş hayvan varlığı (BBHB)

Hayvan Cinsi	%	Ortalama*
Koyun	62,78	0,59
Şişek	5,34	0,05
Toklu	11,06	0,10
Kuzu	14,34	0,07
Keçi	6,48	0,06
Toplam	100,00	0,87

*BBHB’ne çevirirken koyun,keçi, şişek ve toklu 0,10, kuzu ise 0,05 katsayıları ile çarpılmışlardır.

4.2. Kooperatif Üyelerinin Kooperatifler ile İlgili Görüşleri

Yapılan çalışma kapsamında, kooperatif üyelerinin kooperatiflerden memnuniyetlerini ölçmek amacıyla 5’li likert ölçeği ile çeşitli sorular hazırlanmıştır. Sorulan bu sorularla, kooperatif üyelerinin, kooperatif yönetimi, pazarlama, yayım, girdi ve kredi temini ile başarı faktörleri gibi konularda görüşleri alınmıştır. Her konu başlığı için ayrı tablo oluşturularak incelenmiştir.

Kooperatif yönetimi ve yöneticileri ile ilgili, kooperatif üyelerinin likert tipi sorulara vermiş olduğu cevaplar yüzdelik olarak Çizelge 4.9’da verilmiştir. Kooperatiflerin adil bir şekilde yönetilmediğine inananlar %56,67 iken, adil bir yönetime inananların oranı %23,33’tür. Kararsızlar ise %20,00’lik paya sahiptir. Kooperatif yöneticileriyle görüşemediğini belirtenlerin oranı %35 iken, kararsız olanların oranı %21,67 ve görüşbildiğini belirtenlerin oranı %43,33’dür. Kooperatif yöneticilerinin dürüst ve güvenilir kişiler olmadığını düşünenlerin oranı %35,00, kararsız olanların oranı %30,00 ve yöneticilerin dürüst ve güvenilir olduğunu düşünenlerin oranı da %35,00’dur.

İşletmecilerin %43,33'ü kooperatif yöneticilerinin, görüş ve önerilerini dikkate almadığını düşünürken, %18,33'ü kararsız olduğunu ve %38,33'ü ise görüş ve önerilerinin dikkate alındığını ifade etmiştir. İşletmecilerin %45'i toplantılar için önceden bilgilendirilmediğini düşünürken, %10,00'u kararsız kalmıştır ve %45,00'i bilgilendirildiğini düşünmektedir. Ayrıca, işletmecilerin %38,33'ü yöneticilerin sorumluluk bilincinin olduğunu düşünmezken, %15,00'i kararsız, %46,67'si ise yöneticilerin sorumluluk bilincinin olduğunu düşünmektedir. Son olarak, işletmecilerin %48,33'ü kooperatif yöneticilerinin sorunlara çözüm aradıklarını ve uygun çözüm yollarını bulduklarına inanmazken, %15,00'i kararsız kalmış, %36,67'si ise buna katıldıklarını belirtmişlerdir. Genel olarak, çizelge incelendiğinde yönetime ve yöneticilere olan güven ve yönetimin sorumluluk bilinci konularında üyelerin olumlu ve olumsuz görüşlerinin yakın olduğu görülmektedir.

Çizelge 4.9. Kooperatif yönetimi ile ilgili sorular

Kooperatif Yönetimi ile İlgili Likert Tipi Sorular	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
	%	%	%	%	%
Kooperatifler adil bir şekilde yönetilmektedir	8,33	48,33	20,00	20,00	3,33
Kooperatif yöneticileriyle görüşebiliyorum	5,00	30,00	21,67	33,33	10,00
Kooperatif yöneticileri dürüst ve güvenilir kişilerdir	5,00	30,00	30,00	26,67	8,33
Kooperatif yöneticileri üyelerin görüş ve önerilerini dikkate almaktadırlar	10,00	33,33	18,33	28,33	10,00
Kooperatif yöneticileri toplantılar için önceden haber vermektedirler	11,67	33,33	10,00	30,00	15,00
Kooperatif yöneticileri sorumluluklarının bilincindedirler	10,00	28,33	15,00	36,67	10,00
Kooperatif yöneticileri sorunlara çözüm aramaktadır ve en uygun çözüm yolunu bulmaktadır	13,33	35,00	15,00	30,00	6,67

Kooperatiflerin pazarlama konusundaki performanslarının değerlendirildiği Çizelge 4.10 aşağıda verilmiştir. Kooperatiflerin ürünlerini etkin şekilde pazarlamadığını

düşünenlerin oranı %60,00, kararsız olanların %25,00 ve kooperatiflerin ürünlerini etkin şekilde pazarladığını düşünenlerin oranı %15,00 olmuştur. Kooperatiflerin ürünlerini daha iyi fiyata almadığını ifade edenler %58,33'lük paya sahipken, kararsızlar %28,33'lük paya sahiptir ve olumlu düşünenlerin oranı ise %13,34'tür.

Çizelge 4.10. Kooperatiflerin pazarlama fonksiyonu ile ilgili sorular

Kooperatiflerde Pazarlama ile İlgili Likert Tipi Sorular	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
	%	%	%	%	%
Kooperatifler ürünleri etkin şekilde pazarlamaktadır	13,33	46,67	25,00	13,33	1,67
Kooperatifler ürünleri daha iyi fiyata almaktadırlar	13,33	45,00	28,33	11,67	1,67
Kooperatifler ürünlerin nakliye, paketleme ve ambalajlama işlerini iyi bir şekilde yapmaktadır	13,33	43,33	31,67	10,00	1,67
Kooperatifler ürünlere katma değer kazandırmaktadır	13,33	46,67	23,33	13,33	3,33

Kooperatiflerin; nakliye, paketleme ve ambalajlama gibi işlemleri ile ilgili yöneltilen soruda ise üyelerin yine çoğunluğu (%56,66) olumsuz düşüncüye sahipken, kararsızlar olanların oranı ise %31,67 olarak ortaya konulmuştur. Son olarak kooperatiflerin, ürünlerine katma değer kazandırmadığını düşünenlerin oranı %60,00, kararsızların oranı %23,33 ve katma değer kazandırdığını düşünenlerin oranı ise yalnızca %16,67'dir. Bölgedeki mevcut kooperatiflerin pazarlama fonksiyonunu tam olarak yerine getirmediği söylenebilir.

Kooperatiflerin yapmış oldukları yayım hizmetleri konusunda, kooperatif üyelerinin düşünceleri Çizelge 4.11'de verilmiştir. Tarımsal yenilikler, politikalar ve diğer yayım ve eğitim faaliyetlerini kapsayan sorular sorulmuştur. Yayım hizmetleri ile ilgili sorulan beş soruda da, katılmıyorum diyen üyelerin oranları en yüksek oranda bulunurken, katılıyorum diyenlerin oranları ikinci sırada bulunmaktadır. Sorulan her 5 soruya verilen cevaplardan kesinlikle katılmıyorum ve katılmıyorum diyenlerin oranları toplamı, katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum diyenlerin oranından yüksek olduğu

görülmektedir. Bu durum kooperatiflerin yayım konusundaki hizmetlerini, üyelerinin büyük oranda yeterli ve etkin bulmadığını göstermektedir.

Çizelge 4.11. Kooperatiflerde yayım ile ilgili sorular

Kooperatiflerde Yayım ile İlgili Likert Tipi Sorular	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
	%	%	%	%	%
Kooperatifler tarımsal yenilikler hakkında bilgilendirme yapmaktadır	5,00	41,67	13,33	31,67	8,33
Kooperatifler yeni politikalar hakkında bizleri bilgilendirmektedir	5,00	46,67	15,00	26,67	6,67
Kooperatifler aşı kullanımı, suni tohumlama gibi konularda yeterli yayım hizmeti yapmaktadır	6,67	45,00	18,33	26,67	3,33
Kooperatifler yeterli ölçüde veterinerlik hizmeti vermektedir	5,00	43,33	15,00	31,67	5,00
Kooperatiflerin şimdiye kadar düzenlemiş olduğu eğitim ve kursları faydalı buluyorum	13,33	38,33	13,33	30,00	5,00

Kooperatiflerin üyelerine girdi temin etmesi ile ilgili yöneltilen sorular, Çizelge 4.12’de verilmiştir. Damızlık hayvan temini, üyelerin %53,33’ü tarafından yeterli bulunmazken, %31,67’si yeterli bulmakta ve %15,00’i kararsız olduğunu belirtmektedir. Kooperatiflerin tohum ve fidan teminini yeterli bulmayan üyelerin oranı %45,00, kararsız olanların oranı %18,33 ve yeterli bulanların oranı %36,67 olarak bulunmuştur. Kooperatiflerin makine-ekipman temini konusunda ise üyelerin %43,33’ü kooperatifleri yetersiz bulmakta, %21,67’si kararsız, %35,00’i ise yeterli bulmaktadır. Kooperatiflerin temin ettiği ürün grupları arasında yeterli ve kaliteli gübre, üyelerin %51,67’si tarafından kabul edilirken, %33,33’ü bunu kabul etmemiştir. Üyelerin %36,67’si kooperatiflerin yeterli ve kaliteli ilaç temin etmediğini düşünürken, %13,33’ü kararsız olduğunu belirtmiş, %50,00’si ise yeterli ve kaliteli ilaç temin ettiğini düşünmektedir. Ayrıca, girdi temininde tanınan vade de %43,33’lük kesim tarafından yeterli bulunurken, üyelerin %40,00’i yetersiz olduğunu düşünmüştür. Girdi temini ile ilgili

konularda genel olarak memnun olanlar ve memnun olmayanların, oransal olarak yakın olduğu görülmektedir.

Çizelge 4.12. Kooperatiflerde girdi temini ile ilgili sorular

Kooperatiflerde Girdi Temini ile İlgili Likert Tipi Sorular	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
	%	%	%	%	%
Kooperatifler yeterince damızlık hayvan temin etmektedir	13,33	40,00	15,00	28,33	3,33
Kooperatifler yeterince tohum ve fidan temin etmektedir	8,33	36,67	18,33	35,00	1,67
Kooperatifler yeterince makine-ekipman temin etmektedir	8,33	35,00	21,67	30,00	5,00
Kooperatifler yeterli ve kaliteli gübre temin etmektedir	10,00	23,33	15,00	46,67	5,00
Kooperatifler yeterli ve kaliteli ilaç temin etmektedir	10,00	26,67	13,33	46,67	3,33
Kooperatifler girdi temin ederken yeterince vade tanımaktadır	8,33	31,67	16,67	38,33	5,00

Kooperatiflerin vermiş olduğu kredilerin faiz oranı, miktarı, vade süresi ve kredi işlemleri için gereken bürokratik işlemler hakkında kooperatif üyelerinin görüşleri Çizelge 4.13’de ortaya konulmuştur. Kooperatiflerin vermiş olduğu kredilerin faiz oranlarını, üyelerin %33,33’ü uygun bulmazken, %31,67’si uygun bulmaktadır ve bu konuda kararsız olan üyeler %35,00’lik oranla çoğunluktadır. Kooperatiflerden istediği miktarda kredi alamayacağını düşünenlerin oranı %41,67 olurken, kararsızların oranı %23,33 ve istediği miktarda kredi alabileceğini düşünenlerin oranı %35,00 olmuştur. Ayrıca, kooperatiflerden uzun vadeli kredi alamayacağını ifade eden üyelerin oranı %45,00, kararsızların oranı %21,67 ve alabileceğini düşünenlerin oranı %33,33 olarak ortaya konulmuştur. Çizelge 4.13 incelendiğinde, kooperatiflerin vermiş olduğu kredilerden memnun olanlar ve memnun olmayanların oranları birbirine yakın olmakla birlikte, kooperatiflerin kredi verme konusunda başarılı oldukları söylenemez.

Çizelge 4.13. Kooperatiflerde kredi temini ile ilgili sorular

Kooperatiflerde Kredi Temini ile İlgili Likert Tipi Sorular	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
	%	%	%	%	%
Kooperatiflerin vermiş olduğu kredilerin faiz oranı uygundur	8,33	25,00	35,00	26,67	5,00
Kooperatiflerden istediğim miktarda kredi alabilirim	10,00	31,67	23,33	30,00	5,00
Kooperatiflerden uzun vadeli kredi alabilirim	8,33	36,67	21,67	28,33	5,00
Kooperatiflerden kredi alırken bürokrasi azdır	8,33	35,00	21,67	30,00	5,00

Çizelge 4.14’de kooperatiflerin başarı durumlarının değerlendirilmesi amacıyla üyelere çeşitli sorular sorularak alınan cevapların dağılımı gösterilmiştir.

Çizelge 4.14. Kooperatiflerde başarı faktörleri ile ilgili sorular

Kooperatifler Başarı Faktörleri ile İlgili Likert Tipi Sorular	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
	%	%	%	%	%
Kooperatiflerin gelirim artırdığına veya artıracığına inanıyorum	8,33	40,00	6,67	38,33	6,67
Kooperatifleri çevremdekilere tavsiye ediyorum	10,00	30,00	10,00	36,67	13,33
Kooperatiflerin üretimde kaliteyi artırdığına veya artıracığına inanıyorum	6,67	20,00	16,67	45,00	11,67
Kooperatiflerin üretimde verimi artırdığına veya artıracığına inanıyorum	8,33	23,33	16,67	41,67	10,00
Kooperatiflerin mesleki bilgi ve becerilerimi artırdığına veya artıracığına inanıyorum	10,00	33,33	11,67	40,00	5,00
Kooperatifler köyümüze sosyal, kültürel ve ekonomik olarak hizmet etmektedir	13,33	40,00	13,33	25,00	8,33

Üyelerin %48,33’ü kooperatiflerin gelirlerini artırdığına veya artıracığına inanmazken, %45’inin inandığı belirlenmiştir. Kooperatifleri çevresindekilere tavsiye etmeyenlerin oranı %40,00, tavsiye edenlerin oranı ise %50,00’dir.Çizelgede dikkat çeken bir diğer sonuç ise kooperatiflerin üretimde kaliteyi ve verimi artıracığını düşünenlerin oranı %56,67 olup, böyle düşünmeyenlere (%26,67) göre oldukça fazladır. Kooperatiflerin mesleki bilgi ve becerilerini artırmadığına inananlar (%31,66), artırdığına inananlara

(%45) göre daha azdır. Ancak, kooperatiflerin sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan köylere hizmet ettiği, üyelerin %53,33'ü tarafından düşünülmemektedir.

4.3. Birlik Üyelerinin Birlikler ile İlgili Görüşleri

Birlik üyelerinin, birliklerin yönetim, pazarlama, yayım, girdi ve kredi temini ve başarısı ile ilgili çeşitli sorular gruplar halinde birlik üyelerine yöneltilerek aşağıdaki çizelgeler oluşturulmuştur. Oluşturulan çizelgelerde, 5'li likert ölçeği ile hazırlanan sorulara verilen cevapların yüzdelik dağılımları verilmiştir.

Birlik yönetimi ile ilgili soruların yer aldığı Çizelge 4.15 aşağıda verilmiştir.

Çizelge 4.15. Birlik yönetimi ile ilgili sorular

Birlik Yönetimi ile İlgili Likert Tipi Sorular	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
	%	%	%	%	%
Birlikler adil bir şekilde yönetilmektedir	21,43	35,71	10,71	25,00	7,14
Birlik yöneticileriyle görüşebiliyorum	7,14	14,29	10,71	53,57	14,29
Birlik yöneticileri dürüst ve güvenilir kişilerdir	7,14	35,71	17,86	25,00	14,29
Birlik yöneticileri üyelerin görüş ve önerilerini dikkate almaktadırlar	14,29	21,43	10,71	39,29	14,29
Birlik yöneticileri toplantılar için önceden haber vermektedirler	14,29	21,43	10,71	35,71	17,86
Birlik yöneticileri sorumluluklarının bilincindedirler	14,29	21,43	7,14	50,00	7,14
Birlik yöneticileri sorunlara çözüm aramaktadır ve en uygun çözüm yolunu bulmaktadır	17,86	32,14	14,29	25,00	10,71

Birlik yönetimi ile ilgili olarak, birliklerin adil bir şekilde yönetildiğini düşünenlerin oranı %32,14 iken adil yönetilmediğini düşünenler %57,14 ile daha fazladır. İşletmecilerin yalnızca %21,43'ü birlik yöneticileriyle görüşemediğini ifade ederken, %67,86'sı birlik yöneticileriyle görüşebildiğini ifade etmektedir. Birlik yöneticilerinin, üyelerin görüşlerini dikkate aldığını düşünenlerin oranının diğerlerinden fazla olduğu da çizelgede görülmektedir. Ayrıca, birlik yöneticilerinin toplantılar için önceden haber

verdiklerini ve sorumluluklarının bilincinde olduğunu düşünen üyelerin de çoğunlukta olduğu çizelgeden çıkarılabilecek sonuçlar arasındadır. Ancak, yöneticilerin sorunlara çözüm aradığı ve uygun çözüm yolları bulunduğunu düşünenlerin oranı %35,71 iken, buna katılmayanların oranı %50 ve kararsız olduğunu belirtenlerin oranı %14,29'dur.

Birliklerin pazarlama fonksiyonu hakkında üyelerin görüşlerini yansıtan Çizelge 4.16 incelendiğinde, her bir değişken için üyelerin olumsuz görüşlerinin çoğunlukta olduğu dikkat çekmektedir.

Çizelge 4.16. Birliklerde pazarlama ile ilgili sorular

Birliklerde Pazarlama ile İlgili Likert Tipi Sorular	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
	%	%	%	%	%
Birlikler ürünleri etkin şekilde pazarlamaktadır	10,71	46,43	14,29	21,43	7,14
Birlikler ürünleri daha iyi fiyata almaktadırlar	14,29	42,86	21,43	14,29	7,14
Birlikler ürünlerin nakliye, paketleme ve ambalajlama işlerini iyi bir şekilde yapmaktadır	3,57	46,43	28,57	14,29	7,14
Birlikler ürünlere katma değer kazandırmaktadır	7,14	53,57	21,43	10,71	7,14

Üyelerin %57,14'ü birliklerin etkin bir pazarlama yapmadığını düşünürken, %28,57'si etkin pazarlama yaptığını düşünmekte ve %14,29'u ise kararsızdır. Üyelerin %57,13'ü birliklerin ürünleri daha iyi fiyata almadığını düşünmekteyken %21,43'ü daha iyi fiyata aldığını düşünmektedir. Ayrıca, üyelerin %50,00'si birliklerin nakliye paketleme gibi işlemleri yapmadığını belirtirken, bunu yaptığını belirtenlerin oranı %21,43'dür. Üyelerin %60,71'i birliklerin ürünlere katma değer kazandırmadığını dile getirmiştir. Birliklerin pazarlama fonksiyonlarını geliştirmesi gerektiği çizelgeden çıkabilecek sonuçlar arasındadır.

Birliklerin vermiş oldukları yayım hizmetlerinin etkinliği konusunda üyelerin görüşleri Çizelge 4.17’de verilmiştir.

Çizelge 4.17. Birliklerde yayım ile ilgili sorular

Birliklerde Yayım ile İlgili Likert Tipi Sorular	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
	%	%	%	%	%
Birlikler tarımsal yenilikler hakkında bilgilendirme yapmaktadır	7,14	60,71	7,14	17,86	7,14
Birlikler yeni politikalar hakkında bizleri bilgilendirmektedir	10,71	50,00	7,14	25,00	7,14
Birlikler aşı kullanımı, suni tohumlama gibi konularda yeterli yayım hizmeti yapmaktadır	7,14	21,43	7,14	53,57	10,71
Birlikler yeterli ölçüde veterinerlik hizmeti vermektedir	7,14	32,14	7,14	42,86	10,71
Birliklerin şimdiye kadar düzenlemiş olduğu eğitim ve kursları faydalı buluyorum	14,29	32,14	21,43	25,00	7,14

Çizelge incelendiğinde, üyelerin %67,85’i birliklerin tarımsal yenilikler hakkında bilgilendirme yapmadıklarını ifade ederken, %25’i birliklerin bilgilendirme yaptığını ve %7,14’ü ise kararsız olduğunu belirtmiştir. Birliklerin yeni politikalar hakkında bilgilendirme yapmadığını belirtenlerin oranı %60,71 iken, bilgilendirme yaptığını belirtenler %32,14 ve kararsız olanların oranı %7,14’tür. Üyelerin %64,28’i ise birliklerin aşı kullanımı ve suni tohumlama gibi konularda kendilerini bilgilendirdiğini ifade etmişlerdir. Ayrıca, birliklerin yeterli ölçüde veterinerlik hizmeti vermediğini ifade edenlerin oranı %39,14, kararsızların oranı %7,14 ve yeterli veterinerlik hizmeti verdiğini ifade edenlerin oranı %%53,57’dir. Birliklerin düzenlemiş olduğu eğitim ve kurs faaliyetleri değerlendirildiğinde ise, üyelerin %46,43’ bunları faydalı bulmazken, %21,43’ü kararsız ve %32,14’ü faydalı bulmaktadır. Genel itibari ile yayım hizmetleri değerlendirildiğinde, üyelerin çoğunluğu birliklerin yetersiz olduğunu düşünmektedir.

Birliklerin üyelerine sağladıkları bir diğer hizmet grubu ise girdi teminidir. Birliklerin sağlamış olduğu girdilerle ilgili sorulara üyelerin vermiş oldukları cevaplara bakıldığında çoğunluğun birlikleri yeterli bulmadığı Çizelge 4.18’de görülmektedir.

Çizelge 4.18. Birliklerde girdi temini ile ilgili sorular

Birliklerde Girdi Temini ile İlgili Likert Tipi Sorular	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
	%	%	%	%	%
Birlikler yeterince damızlık hayvan teminine yardım etmektedir	7,14	57,14	17,86	10,71	7,14
Birlikler yeterince tohum ve fidan teminine yardım etmektedir	7,14	64,29	10,71	10,71	7,14
Birlikler yeterince makine-ekipman teminine yardım etmektedir	3,57	53,57	14,29	21,43	7,14
Birlikler yeterli ve kaliteli gübre teminine yardım etmektedir	7,14	50,00	10,71	21,43	10,71
Birlikler yeterli ve kaliteli ilaç teminine yardım etmektedir	3,57	53,57	10,71	21,43	10,71

Üyelerin %64,28'i birliklerin yeterli miktarda damızlık hayvan teminine yardım etmediğini, %71,43'ü ise yeterli tohum ve fidan teminine yardım etmediğini belirtmiştir. Makine ve ekipman temini konusunda yapılan yardımları ise üyelerin %57,14'ü birlikleri yetersiz bulurken, %14,29'u kararsız kalmış ve %28,57'si birlikleri yeterli bulmuştur. Yeterli, kaliteli gübre ve ilaç temini konusunda ise katılmayanların oranı %57'14, kararsızların %10,71 ve katılanların oranı %32,14'tür.

Birliklerin başarı durumlarını ortaya koymak için üyelere yöneltilen sorular ve cevapların dağılımları Çizelge 4.20'de gösterilmiştir.

Çizelge 4.20. Birliklerde başarı faktörleri ile ilgili sorular

Birlik Başarı Faktörleri ile İlgili Likert Tipi Sorular	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
	%	%	%	%	%
Birliklerin gelirimini artırdığına veya artıracığına inanıyorum	0,00	21,43	10,71	57,14	10,71
Birlikleri çevremdekilere tavsiye ediyorum	7,14	28,57	10,71	35,71	17,86
Birliklerin üretimde kaliteyi artırdığına veya artıracığına inanıyorum	3,57	39,29	7,14	39,29	10,71
Birliklerin üretimde verimini artırdığına veya artıracığına inanıyorum	7,14	39,29	7,14	32,14	14,29
Birliklerin mesleki bilgi ve becerilerimi artırdığına veya artıracığına inanıyorum	7,14	35,71	17,86	28,57	10,71
Birlikler köyümüze sosyal, kültürel ve ekonomik olarak hizmet etmektedir	7,14	53,57	10,71	25,00	3,57

Üyelerin %67,85'i birliklerin gelirini artırdığına veya artıracığına inanmaktadır. Ayrıca, üyelerin %53,57'si birlikleri çevresindekilere tavsiye ederken, %35,71'i tavsiye etmediğini ve %10,71'i ise kararsız olduğunu belirtmiştir. Birliklerin, üyelerin mesleki bilgi ve becerilerini artırdığını veya artıracığını düşünen üyelerin oranı %42,85 iken böyle düşünmeyenlerin oranı %39,28'dir ve kararsızların oranı ise %17,86'dır. Son olarak birliklerin köylere; sosyal, kültürel ve ekonomik olarak hizmet etme durumlarına bakıldığında ise üyelerin %60,71'i olumsuz düşünürken, %28,57'si olumlu düşünmekte ve %10,71'i ise kararsız kalmaktadır. Genel olarak bakıldığında, üyeler birliklerin faydalı olduğuna ya da faydalı olacağına inanmaktadırlar.

4.4. Tarımsal Örgütlenmeye Etki Eden Faktörlerin Belirlenmesi

İncelenen işletmelerde örgütlenmeye etki eden faktörleri belirlemek amacıyla kurulacak olan modellerde (sıralı probit ve sıralı logit modelleri) bağımlı değişken olarak modele dahil edilen tarımsal örgütlere üyelik durumu 3 kategori altında incelenmiştir. Y_0 , hiçbir tarımsal örgüte üye olmayanları gösterirken, Y_1 , 1 tarımsal örgüte üye olanları ve Y_2 , 2 ve daha fazla tarımsal örgüte üye olanları göstermektedir (Çizelge 4.21).

Çizelge 4.21. Bağımlı değişken dağılımı

Bağımlı Değişken	Sayı	%
$Y=0$ Herhangi bir örgüte üye değil	65	46,76
$Y=1$ Bir örgüte üye	45	32,38
$Y=2$ İki ya da daha fazla örgüte üye	29	20,86
Toplam	139	100

İşletmelerin %46,76'sı herhangi bir tarımsal örgüte üye olmadığı, %32,38'inin bir tarımsal örgüte üye olduğu ve %20,86'sının ise 2 ve daha fazla tarımsal örgüte üye oldukları belirlenmiştir.

İncelenen işletmelerin tarımsal örgütlere üye olma durumuna etki eden faktörlerin belirlenmesinde kullanılan modellere ait değişkenlerin istatistiki özetleri Çizelge 4.22’de verilmiştir. Çizelgede bağımsız değişkenler arasındaki çoklu eşdoğrusallık probleminin olup olmadığını görebilmek için Varyans Şişirme Faktörü (VIF) değerleri de gösterilmiştir. Bu değerlerin 10’dan küçük olması bağımsız değişkenleri arasında bu sorunun olmadığını göstermektedir (Neter *et al.* 1990). Bu durumda, modelde kullanılan bağımsız değişkenler arasında çoklu doğrusal bağlantı sorununun olmadığı görülmektedir.

Çizelge 4.22. İncelenen işletmelere ait tanımlayıcı istatistik özetleri

Değişken	Değişken Açıklaması	Ortalama	Standart Sapma	VIF Değeri
Y	Bağımlı Değişken(0= Hiç 1= Bir Kooperatif veya Birlik Üyeliği 2= İki veya Daha Fazla Kooperatif ve/veya Birlik Üyeliği)	0,741	0,783	0,000
İLÇU	İlçe Merkezine Uzaklık (0= İlçe Merkezine Uzaklık≤15 km, 1= İlçe Merkezine Uzaklık>15 km)	0,203	4,364	1,289
İLUZ	İl Merkezine Uzaklık (0= İl Merkezine Uzaklık≤65 km, 1= İl Merkezine Uzaklık>65 km)	0,460	0,500	1,562
EĞT	Eğitim Durumu (0= Eğitim Durumu≤ Ortaokul, 1= EğitimDurumu> Ortaokul)	0,475	0,501	1,472
ANUF	Aile Nüfusu (0= Aile Nüfusu ≤ 4 , 1= Aile Nüfusu>4)	0,460	0,500	1,123
İLÇGİT	İlçeye Gidiş Sıklığı (0= İlçe Merkezine Gidiş Sıklığı ≤ 10/ay, 1= İlçe Merkezine Gidiş Sıklığı>10/ay)	0,259	0,440	1,265
İLGİT	İl Merkezine Gidiş Sıklığı (0= İl Merkezine Gidiş Sıklığı ≤ 3/ay, 1= İl Merkezine Gidiş>3)	0,417	0,495	1,801
İNT	İnternet Kullanımı (0= Kullanmıyor, 1= Kullanıyor)	0,417	0,495	1,628
DES	Desteklemelerden Faydalanma (0= Faydalanmıyor, 1=Faydalanıyor)	0,496	0,502	1,600
TDG	Tarım Dışı Gelir (Tarım dışı gelir yok ise 0, var ise 1)	0,741	1,044	1,163
TG	Tarımsal Gelir (Tarımsal Gelir ≤ 20000 TL/yıl, 1= Toplam Gelir > 20000 TL/yıl)	0,453	0,500	2,003
HV	Hayvan Varlığı (BBHB)	18,343	20,024	2,510
TEC	Tecrübe (0= Tecrübe≤20 yıl, 1= Tecrübe>20 yıl)	0,604	0,491	1,228
GAZ	Gazete Okuma Durumu (0= Okumuyor, 1= Okuyor)	0,561	0,498	1,240

Çalışmada sıralı probit ve sıralı logit modeller bizim amacımıza ulaşabilmemiz için kullanabileceğimiz ve literatürde de rastlanan iki alternatif yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu iki yöntemi bağımlı ve bağımsız değişkenlerimizi uyguladığımızda elde ettiğimiz sonuçlar Çizelge 4.23'te görülmektedir.

Çizelge 4.23. Sıralı probit ve sıralı logit modelleri

Model	Sıralı Probit		Sıralı Logit	
	Değişkenler	Katsayı	Standart hata	Katsayı
Sabit	-1,957***	0,479	-3,801***	0,922
İLÇU	0,004	0,029	0,008	0,050
İLÜ	0,613**	0,292	1,286**	0,540
EĞT	0,727***	0,260	1,362***	0,463
ANUF	0,178	0,236	0,407	0,417
İLÇGİT	-0,131	0,277	-0,310	0,497
İLGİT	-0,045	0,294	0,007	0,515
İNT	-0,311	0,292	-0,650	0,515
DES	0,409	0,266	0,816*	0,456
TDG	-0,098	0,113	-0,161	0,192
TG	0,548*	0,294	0,763	0,518
HV	0,038***	0,009	0,075***	0,018
TEC	0,398	0,245	0,837*	0,436
GAZ	0,469*	0,245	0,900**	0,431
μ	1,474***	0,197	2,582***	0,364
Loglikelihood (χ^2)	89,827***		91,141***	
R ²	0,308		0,313	

*, ** ve *** istatistiksel olarak sırasıyla %10,%5 ve %1 düzeylerinde anlamlıdır

Elde edilen bu iki modelden hangisinin bizim çalışmamızı en iyi temsil ettiği konusunda karar verirken baz aldığımız kriterlere baktığımızda;

Sıralı probit ve sıralı logit modellerinin deretminasyon katsayısına (R²) baktığımızda her ikisinin de birbirine oldukça yakın olmasına karşın sıralı logit modelin deretminasyon katsayısının (0,313) sıralı probit modelinkinden (0,308) büyük olduğu görülmektedir. Bu katsayılar bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni sıralı probit

modelde %30,8 sıralı logit modelde ise %31,3 oranında açıkladığını göstermektedir. Her ne kadar determinasyon katsayısı düşük olarak görülse de yatay kesit verileri için katsayı büyüklüğünün bu seviyelerde olması normal olarak görülmektedir.

Likelihood Oranı testine bakıldığında her iki modelin de %1 düzeyinde anlamlı olduğunu ve böylece her iki modelde de bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni açıklamada kurulan modellerin uygun olduğu anlamı çıkmaktadır.

Modellerin karşılaştırmasında, gerek determinasyon katsayısı gerekse Likelihood Oranı testi hangi model sonuçlarının kullanılacağı konusunda bize çok fazla fikir verememektedir. Bu durumda elde edilen sonuçlar içerisinde parametrelerin önem seviyeleri ve işaretleri dikkate alınmak suretiyle bir karar vermemiz gerekmektedir. Parametrelerin önem seviyeleri ve işaretlerinin anlamlılığına bakıldığında istatistiksel olarak anlamlı bulunan parametrelerin değerlerinin işaretleri her iki modelde de aynı olup beklenen yöndedir. Parametrelerin önem seviyelerine baktığımızda ise her iki modelde de istatistiksel olarak anlamlı bulunan gazete okuma durumu değişkeninin önem seviyesi, sıralı probit modelde %10 iken sıralı logit modelde %5 bulunmuştur. Bununla birlikte sıralı logit modelde istatistiksel olarak önemli bulunan tarımsal gelir değişkeni sıralı logit modelde önemsiz bulunmasına karşın sıralı logit modelde istatistiksel olarak önemli bulunan tarımsal desteklerden faydalanma ve tarım işletmecisinin tecrübesi değişkenleri de sıralı probit modelde önemsiz olarak bulunmuştur. Bu açıklamaların ışığı altında, gerek daha fazla değişkenin istatistiksel olarak önemli bulunması ve gerekse her iki modelde de önemli bulunan gazete okuma durumu değişkeninin önem seviyesinin sıralı logit modelde %5 seviyesinde daha fazla önemli bulunması sıralı logit modelin amaca uygun olarak belirlenen en uygun model olarak seçilmesine gerekçe olmuştur.

Kurulan modeller arasında, R^2 değerinin daha büyük olması, anlamlı değişken sayısının daha fazla olması ve değişkenlerin önem seviyelerinin daha büyük olması gibi faktörler, sıralı logit modeli daha avantajlı hale getirmiştir. Bu nedenle, bağımsız değişkenlerin birim etkileri, sıralı logit modeline göre hesaplanmış ve değerlendirilmiştir.

Aşağıdaki çizelgede, sıralı logit modelinin birim etkileri verilmiştir. Birim etkiler bağımlı değişkenin; $Y=0$, $Y=1$ ve $Y=2$ olduğu durumlara göre hesaplanmıştır. Modelde anlamlı olan değişkenlerin, birim etkilerine bakıldığında İl merkezine olan uzaklık 1 birim arttığında hiçbir örgüte üye olmama ihtimali %29,7 azalırken, bir ve birden fazla örgüte üye olma durumu sırasıyla %18,3 ve %13,2 oranında artmaktadır. Eğitim durumu, modelde kukla değişkeni olarak yer almıştır ve ilköğretim ve daha düşük eğitim seviyesi 0 iken, ortaokul ve üzeri eğitim seviyesi 1 olarak yer almıştır. Ortaokul ve üzeri eğitim seviyesine sahip olan işletmecilerin hiçbir örgüte üye olmama durumu, diğerlerine göre %31,5 daha azken, bir örgüte üye olma durumu %18,3, iki ya da daha fazla örgüte üye olma durumu ise %13,2 oranında daha fazladır. Desteklemelerden faydalanan çiftçilerin hiçbir örgüte üye olmama durumu faydalanmayanlara göre %19,4 daha azken, bir örgüte üye olma durumu %11,8 oranında, iki ya da daha fazla örgüte üye olma durumu %7,5 oranında daha fazladır. Hayvan varlığının bir birim artması, hiçbir örgüte üye olmama durumunu %1,8 azaltırken, bir örgüte üye olma durumunu %1,1 oranında, iki ya da daha fazla örgüte üye olma durumunu ise %0,7 oranında artırmaktadır. Tecrübe değişkeni modelde dummy değişken olarak yer almıştır ve 20 yıl üzeri 1 değeri alırken, 20 yıl ve altı 0 değeri almıştır. 20 yıl üzeri tecrübeye sahip olan çiftçilerin hiçbir örgüte üye olmama durumu %20,2 daha azken, bir örgüte üye olma durumu %12,9, iki ya da daha çok örgüte üye olma durumu %7,2 daha fazla bulunmuştur. Gazete okuma durumu da modelde anlamlı bulunmuştur. Gazete okuyan çiftçilerin hiçbir örgüte üye olmama durumu diğerlerine göre %21,5 daha azken, bir ve birden fazla örgüte üye olma durumu sırasıyla %13,5 ve %8 daha fazladır.

Çizelge 4.24. Sıralı logit modelinde örgütlenmeye etkili faktörlerin marjinal etkileri

Değişkenler	Prob^a (Y=0)	Prob^b (Y=1)	Prob^c (Y=2)
İLÇU	-0,002	0,001	0,001
İLÜ	-0,297**	0,172**	0,125**
EĞT	-0,315***	0,183***	0,132**
ANUF	-0,097	0,060	0,038
İLÇGİT	0,075	-0,049	-0,027
İLGİT	-0,002	0,001	0,001
İNT	0,157	-0,099	-0,057
DES	-0,194*	0,118*	0,075
TDG	0,039	-0,024	-0,015
TG	-0,180	0,108	0,072
HV	-0,018***	0,011***	0,007***
TEC	-0,202*	0,129*	0,072*
GAZ	-0,215**	0,135**	0,080**

^a “Y=0” en düşük örgüt üyeliğini (hiç), ^b “Y=1” az örgüt üyeliği, ^c “Y=2” yüksek düzeyde örgüte üyeliği ifade etmektedir

5. SONUÇ ve ÖNERİLER

Yapılan çalışma ile Erzurum ilinde çiftçilerin tarımsal örgütlere üye olma durumları, örgütlerin vermiş olduğu hizmetlerden duydukları memnuniyet dereceleri ortaya konulmuştur. Ayrıca tarımsal örgütlere üye olmayı etkileyen faktörler ve bu faktörlerin örgütlenme üzerindeki etkileri sıralı probit ve sıralı logit modelleri kullanılarak belirlenmiştir. Elde edilen bulgulara göre araştırma alanında yer alan işletmelerde ortalama erkek nüfusu 2,14 kişi, kadın nüfusu ise 2,19 kişi olarak belirlenmiştir. Ortalama aile işgücü ise 3,06 EİB olarak bulunmuştur. Eğitim durumları incelendiğinde ise erkeklerin %10,74'ü okur-yazar değilken, kadınların %24,26'sının okur-yazar olmadığı, toplamda ise nüfusun %17,58'inin okur-yazar olmadığı ortaya konulmuştur. İşletmelerin arazi büyüklüğüne bakıldığında ise 10 dekardan küçük arazisi olan işletmelerin, bütün işletmelere oranı %31,65 olurken, 11-30 dekar arazi varlığı bulunan işletmelerin %7,91, 31-50 dekar arazisi olan işletmelerin %13,67, 51-100 dekar arasında arazi varlığı olan işletmelerin %23,74 ve 101 dekar ve üzeri arazisi bulunan işletmelerin payı %23,02 olmuştur. Ortalama arazi varlığı ise mülk arazilerde 92,31 dekar, ortak arazilerde 8,72 dekar ve kira arazilerde 22,51 dekar olarak bulunmuştur. Ortalama hayvan varlığına bakıldığında ise; büyükbaş hayvanlarda en fazla (4,26 BBHB/işletme) yerli ırk, daha sonra (3,67 BBHB/işletme) kültür ırkı ve en az (2,98 BBHB/işletme) kültür melezi ırkı bulunurken, ortalama küçükbaş hayvan varlığı 9,43/işletme olarak bulunmuştur. Tarımsal örgütlere üye olma durumuna bakıldığında ise anket yapılan 139 işletmeciden 65 tanesi hiçbir tarımsal örgüte üye değilken, 45 tanesinin bir tarımsal örgüte üye olduğu, 29 tanesinin ise iki ya da daha fazla tarımsal örgüte üye olduğu bulunmuştur. Üye olunan tarımsal örgütler incelendiğinde ise %30,61'lik payla tarım kredi kooperatifleri ve %25,51'lik payla tarımsal kalkınma kooperatifleri araştırma bölgesinde en çok üyesi olan örgütler olmuştur.

Araştırma bölgesindeki çiftçilerin tarımsal örgütlere üye olmalarına etki eden faktörler, kurulan sıralı logit model ile belirlenmiş olup model sonucunda elde edilen bulgulara göre istatistiksel olarak önemli bulunan değişkenlere göre yapılan çıkarımlar aşağıda yer almaktadır. Buna göre:

İl merkezine uzaklığın, örgütlenmeye etkisinin olduğu bulunmuştur. Bu etki pozitif olmakla birlikte, il merkezine uzaklık arttıkça örgütlenme eğiliminin arttığı sonucuna varılmıştır. İl merkezine daha uzak yerlerde yaşayanların, bilgi ve yardım almak, kooperatif ve birliklerin vermekte olduğu diğer hizmetlerden faydalanmak, girdi temin etmek gibi nedenlerden dolayı kooperatif ve birliklere, il merkezine yakın olan çiftçilerden daha çok ihtiyaç duydukları düşünülmektedir. Özellikle, şehir merkezine uzak yerlerde kooperatif ve birliklerin kurulması teşvik edilmeli, böylece tarımsal örgütlere olan ilgi artırılmalıdır.

Eğitim seviyesi, çiftçilerin tarımsal örgütlere üye olmasını etkileyen en önemli faktörlerden birisi olarak bulunmuştur. Eğitim seviyesi yükseldikçe, çiftçilerin örgütlenme eğilimleri artmaktadır (Terin ve Çelik 2010). Bir başka çalışmada, Wang *et al.* (2011) de eğitim seviyesinin, örgütlere üye olmada en önemli faktörlerin başında geldiğini belirtmiştir. Kırsal alanda eğitime verilen önem artırılmalıdır. Böylece, çiftçilerin örgütlenme düzeylerinin de artacağı düşünülmektedir. Ayrıca, yapılacak yayım çalışmaları ile tarım sektörünün yapısal sorunları da çözüme kavuşacaktır (Gül ve Tatlıdil 2012).

Tarımsal destekleme politikaları hemen tüm dünya ülkeleri tarafından, tarım sektörünün sürekliliğini sağlamak, kırsal alanları ve çiftçileri korumak amacıyla uygulanmaktadır. Özellikle 2000'li yıllardan sonra, çeşitli tarımsal destekler kooperatif ve birlikler aracılığıyla üreticilere dağıtılmaya başlamıştır (Çamoğlu vd 2012). Bu da kooperatif ve birliklerin yaygınlaşması ve üye sayılarının artmasına yardımcı olmuştur. Desteklemeler artırılarak ve birlikler ve kooperatifler aracılığıyla üreticilere dağıtılarak, tarımsal örgütlenme yaygınlaştırılabilir. Böylece çiftçilerin kalkınması ivme kazanabilir.

Hayvancılık, özellikle büyükbaş hayvancılık Erzurum tarımında önemli bir yere sahiptir. Bölgenin iklim ve topoğrafyası dikkate alındığında, hayvancılık alternatifi olmayan bir gelir kaynağıdır (Günlü vd 2006). Bu nedenle, işletme sermayesinin önemli bir kısmı da hayvan varlığından oluşmaktadır. Hayvan varlığının önemli olmasının yanı sıra, örgütlenme durumunu da pozitif olarak etkilediği modelde bulunmuştur. Başka bir

ifadeyle, hayvan sayısı çok olan işletmelerin örgütlenme eğilimi daha fazladır. Karaturhan vd (2014)'de çalışmalarında hayvan varlığı daha çok olan işletmelerin, birliklerden daha fazla yararlandığı ve daha faydalı bulunduğu sonucuna varmıştır. Tarım işletmelerinin örgütlenmesi ve örgütlerden daha iyi yararlanması için işletmelerin büyümesinin faydalı olacağı düşünülmektedir. Erzurum ili daha çok hayvancılığın ön plana çıktığı bir il olması nedeniyle hayvan sayısının artması örgütlenmeyi artırmaktadır. Bitkisel üretimin ön plana çıktığı başka bir ilde yapılacak böyle bir çalışmada işlenen alan miktarı örgütlenmeye etki edecektir. Bu nedenle hayvan sayısının artmasının örgütlenme üzerine olan olumlu etkisini değerlendirirken. Genel olarak büyük işletmelerin örgütlenmeye daha meyilli olduğunu bu yüzden de büyük ve ticari karakterde işletmelerin kurulmasının teşvik edilmesi önerilebilir.

Tecrübe, beşeri sermaye unsurlarından biri olarak bilinmektedir. Bilgi, beceri ve dinamizm gibi diğer beşeri unsurlar ile birlikte ekonomik kalkınmaya katkı sağlamaktadır (Eser ve Gökmen 2009). Ekonomik kalkınma için pozitif etkisinin olduğu düşünülen örgütlenme faaliyetlerinde de tecrübenin önemli bir yere sahip olduğunu söylemek mümkündür. Bu nedenle, çiftçilerin beşeri sermaye unsurlarını artırmaya yönelik çeşitli yayım çalışmaları, kurslar, özellikle de örgütlenmenin faydalarını görebilecekleri gezi programları düzenlemenin faydalı olacağı düşünülmektedir.

Gazete okumak, gündem ve gelişmelerden haberdar olmanın, eğitim durumunun, iletişim durumunun bir göstergesidir. Gazete okumanın, örgütlenme üzerinde etkili olduğu ve bu etkinin pozitif olduğu ortaya konulmuştur. Başka bir ifadeyle, gazete okuyan çiftçiler, örgütlenmeye daha meyillidir. Bu bağlamda, kırsal alanlara sadece ekonomik olarak değil sosyal ve kültürel olarak da hizmetler götürülmelidir. Kırsal alanlarda yoksulluğun en önemli sebeplerinden birisi eğitim eksikliği olmakla birlikte, sosyal ve kültürel hizmetler götürülerek yoksulluğun önüne geçileceği düşünülmektedir (Yakışık ve Zülkifar 2013).

Tarımsal örgütlerin, işlerinde uzman kişiler tarafından profesyonelce yönetilmesinin örgütleri başarıya ulaştıracağı ve üyelerini daha çok memnun edeceği aşıkardır

(Golovnia and Nilsson 2009; Alkan ve Demir 2013). Ayrıca, pazarlama ve finansman sorunları da tarımsal örgütlerin temel sorunları olduğu için bu konularda da örgütlerin finansman sorunlarını aşması gerektiği ve pazarlama kanallarını artırması gerektiği savunulmaktadır (Can ve Sakarya 2012). Kooperatifçilik ilkelerinin uygulanması ve üst örgütlenmenin sağlanması da tarımsal örgütleri başarıya taşıyacak önemli faktörlerdir (Terin ve Çelik 2010).

Kooperatif ve birliklerin, üyelerine yayım hizmeti sağlamaları gerekmektedir (Sayılı ve Adıgüzel 2013). Bu sayede, üreticiler gerek tarımsal örgütlerin fonksiyonlarını ve faydalarını öğrenmek konusunda gerekse diğer tarımsal konularda yeterli bilgiye sahip olacak, tarımsal örgütleri kendi işletmeleri gibi benimseyecek ve bağlılıkları artacaktır. Ayrıca, tarımsal kooperatif ve birliklerin özendirilmesi için kamu spotları düzenlenerek örgütlenmenin faydaları konusunda çiftçiler bilinçlendirilebilir.

Sonuç olarak, tarımsal örgütlerin başarıya ulaşması ve ülke ekonomisine katkı sağlaması için çok yönlü çaba sarf edilmesi gerekli görülmektedir. Devlet tarafından uygulanan ve uygulanacak olan politikalar, tarımsal örgütleri dikkate almalıdır. Böylece tarımsal örgütlerin çiftçilerin ve kırsal alanların kalkınmasını hızlandıracağı öngörülmektedir.

KAYNAKLAR

- Abdel-Aty, M. A., 2001. Using ordered probit modeling to study the effect of ATIS on transit ridership. *Transportation Research Part C: Emerging Technologies*, 9(4), 265-277.
- Akbay, C., Tiryaki, G. Y., Gul, A., 2007. Consumer characteristics influencing fast food consumption in Turkey. *Food control*, 18(8), 904-913.
- Aksoy, A., Kulekci, M., Yavuz, F., 2011. Analysis of the actors affecting the adoption of innovations in dairy farms in Erzurum Province, Turkey. *African. Journal of Agriculture Research*, 6(13), 2966-2970.
- Alkan, H., Demir, E., 2013. Orman köylerinde kooperatifçiliğin gelişimine etki eden etmenler. *Turkish Journal of Forestry| Türkiye Ormancılık Dergisi*, 14(1), 1-9.
- Anonim, 2008. <http://report.tuik.gov.tr>. (12.01.2016).
- Anonim, 2015. https://en.wikipedia.org/wiki/Rochdale_Society_of_Equitable_Pioneers (27.11.2015).
- Anonim, 2016. <http://ica.coop/en/whats-co-op/co-operative-identity-values-principles>. (11.02.2016).
- Anonim, 2016. <http://www.tarim.gov.tr/TRGM/Sayfalar/Detay.aspx?>. (17.03.2016)
- Aref, F., 2011. Agricultural cooperatives for agricultural development in Iran. *Life Science Journal*, 8(1), 82-85.
- Başaran, H., Birinci, S., Şener, H. B., Özçağlar, A., Zeyrek, A. E., 2015. Yerel Dayanımdan Büyük İşletmelere (Yüzyıllık Geçmişle Tarım Satış Kooperatifleri). *Tebliğ (Basılmamış)*, 21.
- Bilgin, N., Tanyıcı, Ş., 2008. Türkiye’de kooperatif ve devlet ilişkilerinin tarihi gelişimi.
- Can, M. F., Sakarya, E., 2012. Dünya ve Türkiye’de tarım ve hayvancılık kooperatiflerinin tarihsel gelişimi, iktisadi önemi ve mevcut durumu. *Vet Hekim Der Derg*, 83, 27-36.
- Chagwiza, C., Muradian, R., Ruben, R., 2016. Cooperative Membership and Dairy Performance among Smallholders in Ethiopia.
- Chow, G. C., 1988. *Econometrics*. McGraw-Hill Book Company, 4th Printing, Singapore.
- Eser, K., Gökmen, Ç. E., 2009. Beşeri Sermaye’nin Ekonomik Gelişme Üzerindeki Etkileri: Dünya Deneyimi ve Türkiye Üzerine Gözlemler. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 1(2).
- Everest, B., Yercan, M., 2016. Kooperatif Ortaklarının Kooperatifçilik İlkelerini Algılamaları Üzerine Bir Araştırma: Tarım Kredi Kooperatifleri Örneği. *Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 53(1), 67-73.
- Fulton, J. R., Adamowicz, W. L., 1993. Factors that influence the commitment of members to their cooperative organization. *Journal of Agricultural Cooperation*, 8.
- Golovina, S., Nilsson, J., 2009. Difficulties for the development of agricultural cooperatives in Russia: the case of the Kurgan region. *Journal of rural cooperation*, 37(1), 52.
- Greene, W. H., 1997. *Econometric analysis*. New York University.

- Güloğlu, T., Korkmaz, A., 2005. Kooperatifçilik İlkeleri, Küreselleşme ve Kooperatifçilikte Yeni Eğilimler. *İktisat Fakültesi Mecmuası*, 55(1), 811.
- Gündüz, O., Emir, M., 2010. Dondurulmuş Gıda Tüketimini Etkileyen Faktörlerin Analizi: Samsun İli Örneği.
- Günlü, A., Atasever, M., Karakaya, Y., 2006. Erzurum ili hayvancılığının yapısal özellikleri ve yakın gelecekteki durumu üzerine genel değerlendirme. *Atatürk Üniversitesi Veteriner Bilimleri Dergisi*, 1(3).
- Hazar, N., 1990. Kooperatifçilik Tarihi, Türk Kooperatifçilik Eğitim Vakfı Yayınları No: 3, Baskı 3, Ankara
- Hosmer, D. W., Lemeshow, S., 2000. Introduction to the logistic regression model. *Applied Logistic Regression, Second Edition*, 1-30.
- Karaturhan, B., Şevik, T., Yıldız, Ö., 2014. Yetiştirici Birliklerinin Tarımsal Kalkınmaya Etkileri Üzerine Bir Araştırma: Edirne Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği Örnek Olayı. *Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 51(2).
- Ma, W., Abdulai, A., 2016. Does cooperative membership improve household welfare? Evidence from apple farmers in China. *Food Policy*, 58, 94-102.
- Mahazril'Aini, Y., Hafızah, H. A. K., Zuraini, Y., 2012. Factors Affecting Cooperatives' Performance in Relation to Strategic Planning and Members' Participation. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 65, 100-105.
- McFadden, D., 1978. Quantitative Methods for Analysing Travel Behaviour of Individuals: Some Recent Developments', (in) Hensher. *DA and Stopher, PR (eds) Behavioural Travel Modelling, Croom Helm, London*.
- Mohamed, F. A. S., 2004. Role of Agricultural Cooperatives in Agricultural Development: The Case of Menoufiya Governorate, Egypt. *Unpublished PhD Thesis, Faculty of Land Development. Rheinischen Friedrich-Wilhelms University: Mansoura*.
- Mutlu Çamoğlu, S., Yılmaz, H., Gül, A., Görgülü, M., 2012. Kooperatifler Aracılığıyla Hayvan Dağıtımı Kapsamında Desteklenen Süt Sığırıcılığı İşletmelerinde Pazar Katılım Düzeyini Etkileyen Faktörlerin Üreticiye ve... *Turkish Journal of Agricultural Economics*, 18(1).
- Neter, J., Wasserman, W., Kutner, M. H., 1990. Applied statistical models. *Richard D. Irwin, Inc., Burr Ridge, IL*.
- Österberg, P., Nilsson, J., 2009. Members' perception of their participation in the governance of cooperatives: the key to trust and commitment in agricultural cooperatives. *Agribusiness*, 25(2), 181-197.
- Rehber, E., 2011. Kooperatifçilik, Ekin Basın Yayın Dağıtım.
- Sayılı, M., Adıgüzel, F., 2013. Tokat İli Merkez İlçede Tarım Kredi Kooperatiflerine Ortak Tarım İşletmelerinin Ekonomik Analizi.
- Selim, S., 2009. 2004 yılında Avrupa Birliği'ne aday olan ülkelerdeki eğitim sisteminden duyulan memnuniyet üzerine bir araştırma.
- Semerci, A., 2015. Türkiye'de Çiftçi Örgütleri: Tarımsal Amaçlı Kooperatifler Örneği. *Journal of Tekirdag Agricultural Faculty*, 12(1).
- Serinikli, N., Kumkale, İ., 2012. Türkiye'deki Kooperatif Üst Örgütlerinin (Bölge Birliklerinin) Sorunları ve Çözüm Önerileri. *Trakya University Journal of Social Science*, 14(1).

- Şahin, A., Cankurt, M., Günden, C., Miran, B., Meral, Y., 2013. Türkiye’de kooperatiflere ortak olmada ve kooperatif başarısında etkili faktörlerin analizi. *Akademik Ziraat Dergisi*, 2(1), 23-34.
- Şahin, K., Gül, A., Koç, B., Dağıstan, E., 2001. Adana ilinde entansif süt sığırcılığı üretim ekonomisi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Bilimleri Dergisi (J. Agric. Sci.)*, 11(2), 19-28.
- Tarım Reformu Genel Müdürlüğü, 2013. 31.07.2013 Tarihli Tarımsal Örgütlenme Tablosu, <http://www.tarim.gov.tr/TRGM/Sayfalar/DuyurularDetay.aspx?rid=79&ListName=Duyurular&refId=>
- Terin, M., Ateş, H. Ç., 2010. Çiftçilerin Örgütlenme Düzeyi ve Örgütlerden Beklentileri Üzerine Bir Araştırma: Van İli Örneği. *Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 47(3).
- Topcu, Y., 2008. Çiftçilerin Tarımsal Destekleme Politikalarından Faydalanma İstekliliğinde Etkili Faktörlerin Analizi: Erzurum İli Örneği. *Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 21(2), 205-212.
- Umut, G., Tatlıdil, H., 2012. Hayvancılığa Yönelik Yürütülen Yayım ve Eğitim Faaliyetlerinde Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliğinin Rolü.
- Valentinov, V. L., 2005. The organizational nature of agricultural cooperatives: a perspective from the farm problem theory. *Journal of Rural Cooperation*, 33(2), 139-151.
- Valentinov, V., 2007. Why are cooperatives important in agriculture? An organizational economics perspective. *Journal of Institutional Economics*, 3(01), 55-69.
- Wang, G. T., Hu, S., Kang, K. L., Wen, Y. L., 2011. Analysis on the Factors Influencing Farmers Participate in Forestry Cooperation—Based on an empirical analysis of farmers in Beijing [J]. *Issues of Forestry Economics*, 2, 006.
- Yakışık, H., Zülfikar, B. Ş., 2013. 2000 Sonrası Türkiye’de Kırsal ve Kentsel Yoksulluk: Kırsal Yoksullukla Mücadele Uygulama Örnekleri. *Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(2).

ÖZGEÇMİŞ

1989 yılında Konya'da doğdu. İlk ve orta öğrenimi Konya'da tamamladı. 2008 yılında Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesine başladı ve 2012 yılında mezun oldu. 2013 yılında Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsünde tezli yüksek lisansa başladı ve 2013 yılı Ağustos ayından beri Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsünde yüksek lisans eğitimine devam etmektedir.

